

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Kapsamında Sınır Dışı Kararının Bildirilmesi Yöntemi ve Etkili Başvuru Hakkı^(*)

The Method of Notifying a Decision on Deportation under the
Foreigners and International Protection Law and the Right to an
Effective Remedy

Burcu İRGE ERDOĞAN^(**)

Öz:

Bu çalışma, 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu kapsamında verilen sınır dışı kararlarının muhataba bildirilme usulünü ve bu usulün etkili başvuru hakkı üzerindeki etkilerini, Anayasa Mahkemesi'nin bireysel başvuru kararları ışığında incelemektedir. Sınır dışı etme işlemleri, yabancının kişi özgürlüğü, aile hayatına saygı hakkı ve özellikle kötü muamele yasağı ile doğrudan temas eden idari işlemler arasında yer almaktadır. Sınır dışı etme kararları, bireyin yaşam hakkı ve kötü muamele yasağı başta olmak üzere temel haklar üzerinde telafisi güç sonuçlar doğurabilen idari işlemlerdir. Bu nedenle söz konusu kararların etkili bir yargısal denetime tabi tutulması ve başvuru yollarının fiilen erişilebilir olması zorunludur. YUKK m. 53/3'te öngörülen yedi günlük dava açma süresi, dil engeli ve idari gözetim koşulları altında bulunan yabancılar bakımından etkili başvuru hakkını zayıflatmaktadır. Anayasa Mahkemesi içtihadı da, kararın bildirimının yalnızca şekli değil, anlaşılır ve bilgilendirici nitelikte olması gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle, sınır dışı kararlarına karşı öngörülen başvuru yollarının yalnızca şeklen mevcut olması yeterli olmayıp, pratikte de etkili ve erişilebilir olması anayasal bir zorunluluktur. Çalışmada sınır dışı kararlarının hukuki niteliği ve bildirim yükümlülüğünün kapsamı ele alınmakta; bildirim dili, tercüme yükümlülüğü ve başvuru yollarına ilişkin bilgilendirmenin etkili başvuru hakkı bakımından taşıdığı önem vurgulanmaktadır. Ayrıca sınır dışı kararının muhataba bildiriminin yetersiz veya anlaşılmasız şekilde yapılmasının, etkili başvuru hakkını fiilen ortadan kaldırdığı ve anayasal ihlâl sonucunu doğurduğu yönündeki değerlendirmelerle sonuçlandırılmaktadır.

^(*) Araştırma Makalesi / *Research Article*
Yayın Kuruluna Ulaştığı Tarih: 22.12.2025
Yayınlanmasının Kabul Edildiği Tarih: 03.02.2026
DOI: 10.58733/İmhfd.1847407

Bu makaleye atf için: Burcu İrge Erdoğan, 'Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Kapsamında Sınır Dışı Kararının Bildirilmesi Yöntemi ve Etkili Başvuru Hakkı' 2026 11(1) İMHFD 565-598

^(**) *Dr. Öğr. Üyesi*, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Milletlerarası Özel Hukuk Anabilim Dalı, Eskişehir - Türkiye
E-posta: burcuirge@gmail.com
Orcid: 0000-0002-3178-3904

Anahtar Kelimeler:

Sınır Dışı, Etkili Başvuru Hakkı, Bildirim Yükümlülüğü, Anayasa Mahkemesi, Yabancılar Hukuku.

Abstract:

This study examines the method of notification of deportation decisions issued under the Turkish Law on Foreigners and International Protection (Law No. 6458) and its impact on the right to an effective remedy, in light of the jurisprudence of the Constitutional Court of Türkiye. Deportation measures constitute administrative acts that directly interfere with fundamental rights such as personal liberty, respect for family life, and, most notably, the prohibition of torture and ill-treatment. Deportation decisions are administrative measures capable of producing irreversible consequences on fundamental rights, particularly the right to life and the prohibition of ill-treatment. Therefore, such decisions must be subject to effective judicial review, and remedies must be practically accessible. The seven-day time limit for filing an action under Article 53/3 of the Law on Foreigners and International Protection weakens the right to an effective remedy for foreigners facing language barriers and administrative detention. The case law of the Constitutional Court further emphasizes that notification must not be merely formal but clear, comprehensible, and informative. For this reason, remedies against deportation decisions must not only exist in law but must also provide practical and effective protection in accordance with constitutional standards. The study first addresses the legal nature of deportation decisions and the scope of the obligation to notify, emphasizing the importance of language, translation, and adequate information on available legal remedies for the effective exercise of the right to an effective remedy. It then analyses the Constitutional Court's recent case law, focusing on whether judicial remedies offer automatic suspensive effect and real protection against irreversible harm resulting from deportation.

Keywords:

Deportation, Right to an Effective Remedy, Notification Obligation, Constitutional Court, Law of Foreigners.

Extended Summary:

Deportation decisions constitute one of the most intrusive administrative measures in the field of migration law, as they directly interfere with a foreigner's fundamental rights, including personal liberty, respect for family life, and, in certain cases, the right to life and the prohibition of torture and ill-treatment. Within the framework of Turkish law, deportation procedures are primarily regulated by the Law on Foreigners and International Protection No. 6458. While this legislation introduced significant procedural safeguards compared to the pre-2013 period, persistent problems remain regarding the effectiveness of judicial remedies, particularly in relation to the notification of deportation decisions and the practical accessibility of legal avenues of appeal.

This study examines the method of notification of deportation decisions under Law No. 6458 and evaluates its impact on the right to an effective remedy, as guaranteed by Article 40 of the Turkish Constitution and Article 13 of the European Convention on Human Rights (ECHR). The analysis is conducted primarily through the lens of the Constitutional Court's individual application decisions, which have increasingly shaped the constitutional standards governing deportation procedures in Türkiye.

The first part of the study addresses the legal nature of deportation decisions and the obligation of notification as a core procedural guarantee. Notification is not merely a formal requirement; rather, it is a substantive prerequisite for the effective exercise of the right to seek judicial review. The study emphasizes that notification must be carried out in a language that the foreigner understands, with adequate translation support where necessary, and must clearly inform the individual of the reasons for the deportation decision, the available legal remedies, the competent

judicial authorities, and the applicable time limits. Failure to meet these requirements may render the right to challenge a deportation decision illusory in practice.

The second part focuses on the relationship between notification practices and the effectiveness of judicial remedies. Although Law No. 6458 formally provides for the right to challenge deportation decisions before administrative courts, the Constitutional Court has repeatedly stressed that the mere existence of a legal remedy is insufficient. In cases where deportation entails a risk of irreparable harm—such as exposure to torture, inhuman or degrading treatment, or threats to life—the remedy must have suspensive effect and must allow for a thorough and independent examination of the alleged risks prior to removal. The Court has consistently held that remedies lacking automatic suspensive effect, or remedies that cannot be meaningfully accessed due to defective notification, fail to meet constitutional standards.

The study further analyzes the Constitutional Court’s evolving case law concerning deportation decisions that were challenged but nonetheless enforced before judicial review could be completed. In several landmark decisions, the Court found violations of the right to an effective remedy where applicants were deported despite having pending judicial proceedings or where administrative courts rejected actions on procedural grounds—such as time limits—without adequately assessing whether the applicant had been properly informed of their rights. These decisions highlight the Court’s emphasis on the practical realities faced by foreigners, including language barriers, limited access to legal assistance, and the inherent vulnerability associated with detention or administrative supervision.

A central theme emerging from the Constitutional Court’s jurisprudence is the recognition that ineffective notification practices can systematically undermine judicial protection. When foreigners are not adequately informed of deportation decisions or are unable to comprehend the legal consequences of such decisions, statutory time limits for filing actions may expire before a meaningful opportunity for judicial review arises. In this context, the Court has underlined that strict adherence to procedural time limits cannot be justified where deficiencies in notification prevent the individual from effectively exercising their right to a remedy. The study also situates the Constitutional Court’s approach within the broader framework of the European Court of Human Rights’ case law. The Constitutional Court’s recent decisions demonstrate a clear convergence with these standards, particularly in its insistence on effective access to judicial review and its scrutiny of deportation practices that prioritize administrative efficiency over fundamental rights protection.

In conclusion, the study argues that the effectiveness of remedies against deportation decisions in Türkiye cannot be assessed independently of notification practices. Inadequate, unclear, or untranslated notifications not only violate procedural guarantees but also lead to substantive constitutional violations by depriving individuals of meaningful judicial protection. The study concludes that ensuring compliance with constitutional and international human rights standards requires a holistic approach in which notification obligations, access to legal assistance, and suspensive judicial remedies function together as an integrated system of protection. Strengthening this system is essential to prevent irreversible human rights violations arising from deportation measures.

GİRİŞ

Yabancıların ülkeye girişi, ikameti ve ülkeden çıkarılmasına ilişkin usul ve esaslar, bir yandan devletin egemenlik yetkisi kapsamında değerlendirilirken, diğer yandan temel hak ve özgürlüklerin korunması bakımından anayasal ve uluslararası denetime tabi tutulmaktadır. Sınır dışı etme işlemleri, doğrudan kişi özgürlüğü ve güvenliği, aile hayatına saygı hakkı ile kötü muamele yasağı gibi temel haklarla temas eden idari işlemler arasında yer almaktadır.

Türkiye’de sınır dışı kararlarına ilişkin temel düzenleme, 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nda (YUKK)¹ kapsamındadır. Kanun’un 52-60 maddeleri sınır dışı kararlarının alınması, bu kararların yabancıya bildirilmesi ve karara karşı başvuru yollarına ilişkin usul güvencelerini düzenlemektedir. Özellikle sınır dışı kararının yazılı olarak bildirilmesi, kararın gerekçesinin açıklanması ve yabancıya itiraz yolları ile süreleri hakkında bilgi verilmesi, etkili başvuru hakkının hayata geçirilmesi bakımından kritik öneme sahiptir. Ancak uygulamada, sınır dışı kararlarının bildirilme yöntemi, bildirim dili, tercüman desteğinin sağlanıp sağlanmadığı ve yabancıların kararın hukuki sonuçlarını fiilen anlayıp anlayamadığı hususlarında ciddi sorunlarla karşılaşıldığı görülmektedir². Bu sorunlar, çoğu durumda idare mahkemeleri önünde dava açma süresinin kaçırılması veya bireysel başvuru yolunda süre aşımı gerekçesiyle başvuruların reddedilmesi sonucunu doğurmaktadır.

Anayasa Mahkemesi (AYM), bireysel başvuru incelemelerinde sınır dışı kararlarının bildirilme usulünü, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın (Anayasa) 17. maddesi, 36. maddesi ve 40. maddesi kapsamında güvence altına alınan haklar çerçevesinde ele almakta; özellikle etkili başvuru hakkı bakımından bildirim niteliğini ve yeterliliğini denetlemektedir. Mahkeme, bazı kararlarında şeklen yapılmış bir bildirim, başvurucu açısından fiilen etkili bir başvuru imkânı doğurmadığı sonucuna ulaşarak ihlâl tespitinde bulunurken, bazı durumlarda ise başvurunun süre aşımı nedeniyle kabul edilemez olduğuna hükmetmektedir.

Bu çalışma, YUKK kapsamında sınır dışı kararlarının bildirilmesine ilişkin usulî güvenceleri, güncel kararlar ışığında örneklendirerek incelemeyi amaçlamaktadır.

¹ 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK), RG, T. 11.03.2013, S. 28615.

² Döndü Kuşçu, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Hükümleri Uyarınca Yabancıların Sınır Dışı Edilmeleri (XII Levha Yayıncılık 2017) 42; Makbule Koçak, ‘Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Yabancıların Türkiye’den Sınır Dışı Edilmesi’ (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Ankara 2011 34.

³ T.C. Anayasası RG, T. 9.11.1982, S.17863.

I. YABANCILAR VE ULUSLARARASI KORUMA KANUNU'NDA SINIR DIŞI KARARI

A. Sınır Dışı Kararının Hukuki Niteliği ve Kapsamı

Sınır dışı kararı, yabancınn Türkiye'deki hukuki statüsünü sona erdiren ve ülke ile fiilî bağını kesen idari bir işlemdir⁴. Bu yönüyle söz konusu karar, yalnızca idari bir tasarruf olmanın ötesinde, temel hak ve özgürlüklere doğrudan müdahale niteliği taşımaktadır⁵. Özellikle sınır dışı edilmesi hâlinde yabancınn kötü muameleye maruz kalma riski bulunan bir ülkeye gönderilmesi söz konusuysa, işlem aynı zamanda geri göndermeme (non-refoulement)⁶ ilkesiyle de yakından ilişkilidir⁷. Bu özellikleri nedeniyle sınır dışı kararlarının alınması ve uygulanması sürecinde, usul güvencelerinin etkin bir şekilde sağlanması anayasal bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır⁸. Bildirim yükümlülüğü de bu güvencelerin merkezinde yer almaktadır.

⁴ Sınır dışı etme kararı, doğası gereği kişinin özgürlük ve güvenlik hakkına doğrudan müdahale niteliği taşır. Ancak Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 19. maddesinde, "*hakkında sınır dışı etme yahut geri verme kararı verilen bir kişinin yakalanması veya tutuklanması*" durumunun, kişi özgürlüğünden yoksun bırakılma hallerine istisna oluşturduğu açıkça belirtilerek bu yetkinin hukuki sınırları çizilmiştir. Öte yandan, bu tür bir karar aynı zamanda yerleşme ve seyahat özgürlüğü üzerinde de ciddi etkiler doğurur. Nitekim Anayasa'nın 23. maddesi, "*Vatandaş sınır dışı edilemez ve yurda girme hakkından yoksun bırakılmaz*" hükmüyle, yalnızca yabancılar hakkında sınır dışı etme kararının uygulanabileceğini ortaya koymakta; Türk vatandaşlarının böyle bir karara konu edilemeyeceğini anayasal güvence altına almaktadır. Aysel Çelikel ve Günseli Öztekin Gelgel, *Yabancılar Hukuku* (28. Bs., Beta Basım 2024) 130; Bülent Çiçekli, *Yabancılar Hukuku ve Mülteci Hukuku* (6458 Sayılı Kanun'la Güncellenmiş) (6.Bs., Seçkin Yayıncılık 2016) 163 vd.; Aydoğan Asar, *Yabancılar Hukuku* (10. Bs., Seçkin Yayıncılık 2025) 195 vd.

⁵ Rona Aybay ve Esra Dardağan Kibar, *Yabancılar Hukuku* (3. Bs., İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 2010) 225; Gülüm Bayraktaroğlu Özçelik, 'Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Hükümleri Uyarınca Yabancıların Türkiye'den Sınır Dışı Edilmesi' (2013) 108 *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 212; Rona Aybay, 'Bir İnsan Hakkı Sorunu Olarak Sınır Dışı Edilme' (2003) 2(2) *Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 142.

⁶ Guy S Goodwin-Gill, 'The Right to Seek Asylum: Interception at Sea and the Principle of Non-Refoulement' (2011) 23(3) *International Journal of Refugee Law* 443; NeŐe Baran Çelik, 'Türk Hukukunda Uluslararası Koruma Başvurusunda Bulunan veya Uluslararası Korumadan Yararlanan Yabancıların Hak ve Yükümlülükleri' (2015) Özel Sayı 1 *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 86-87; Elif Uzun, 'Geri Göndermeme (Non-Refoulement) İlkesinin Uluslararası Hukuktaki Konumu Üzerine Bir Değerlendirme' (2012) 8(30) *Uluslararası Hukuk ve Politika* 25.

⁷ Uluslararası hukukta, geri gönderme yasağı ile ilgili önde gelen kaynaklardan biri Türkiye'nin de taraf olduğu 1951 tarihli Mültecilerin Hukukî Durumuna İlişkin Cenevre Sözleşmesinin 33. Maddesinde "*Hiçbir taraf devlet, bir mülteciyi, ırkı, din, tabiiyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayatı ya da özgürlüğü tehdit altında olacak ülkelerin sınırlarına, her ne şekilde olursa olsun geri göndermeyecek veya iade etmeyecektir. Bununla birlikte, bulunduğu ülkenin güvenliği için tehlikeli sayılması yolunda ciddi sebepler bulunan veya özellikle ciddi bir ada suçtan dolayı kesinleşmiş bir hükümle mahkûm olduğu için söz konusu ülkenin halkı açısından bir tehlike oluşturmaysa devam eden bir mülteci, işbu hükümden yararlanmayı talep edemez*" şeklinde düzenleme getirilmiştir.

⁸ İneli Ciger'e göre, her ne kadar YUKK, teorik olarak sınır dışı kararına karşı yargı yolunu öngörse de, uygulamada kararların tebliği ve yabancınn bilgilendirilmesi konusundaki eksiklikler, bu başvuru yollarının kullanılabilirliğini ciddi şekilde zayıflatmaktadır. Meltem İneli Ciger, 'Remedies Available against

YUKK'un 53. maddesi, sınır dışı etme kararının alınmasına ilişkin yetki düzenlemesini açıkça ortaya koymaktadır⁹. Buna göre, bu tür kararlar valilikler tarafından ya doğrudan ya da Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün talimatı doğrultusunda alınabilmektedir. Bu sistem il düzeyindeki kamu otoritelerine idari takdir yetkisi tanırken, aynı zamanda merkezi düzeyde uzmanlaşmış bir göç yönetimi yapısının da müdahil olmasına olanak tanımaktadır. Ancak sınır dışı etme kararının, uluslararası koruma ilkeleriyle sıkı biçimde ilişkili olduğu ve ciddi temel hak sonuçları doğurduğu dikkate alındığında, bu yetkinin ağırlıklı olarak teknik uzmanlığa sahip kurumlarca kullanılmasının daha uygun olacağı yönünde görüş ortaya konmuştur¹⁰.

Sınır dışı edilebilecek kişilere ilişkin düzenlemeler YUKK'un 54. maddesinde ayrıntılı şekilde sıralanmıştır. Bu hükümde, sınır dışı etme kararına konu olabilecek yabancıların hangi koşulları taşıdığı açıkça belirlenmiştir. Bununla birlikte, aynı Kanun'un 55. maddesi, bazı istisnai durumlara yer vererek hakkında sınır dışı kararı verilemeyecek yabancılar kategorisini düzenlemiştir¹¹. Dolayısıyla, ancak 54. maddede belirtilen sebeplere dayanılarak ve 55. maddede sayılan istisnalar dışındaki kişiler hakkında idari makamlarca sınır dışı kararı alınabilmektedir¹².

Asylum Decisions and Deportation Orders in Turkey: An Assessment in View of European Law and the European Convention on Human Rights' (2019) 88 Nordic Journal Of International Law 216, 249.

⁹ Işıl Özkan, Göç, İltica ve Sığınma Hukuku (2. Bs., Seçkin Yayıncılık) 451; Evrim Uzun, Yabancıların Sınır Dışı Edilmesi (1. Bs., Seçkin Yayıncılık) 2025 128.

¹⁰ Esra Dardağan Kibar, 'Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Tasarısında ve Başlıca Avrupa Birliği Düzenlemelerinde Yabancıların Sınır Dışı Edilmelerine İlişkin Kurallar: Bir Karşılaştırma Denemesi' (2012) 11(2) Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi 56. Bu konuda idareye geniş takdir yetkisi tanındığı konusunda bkz. Rifat Erten, 'Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Hakkında Genel Bir Değerlendirme' (2015) 19(1) Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 29-30.

¹¹ "MADDE 55 - (1) 54 üncü madde kapsamında olsalar dahi, aşağıdaki yabancılar hakkında sınır dışı etme kararı alınmaz:

a) Sınır dışı edileceği ülkede ölüm cezasına, işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleyle maruz kalacağı konusunda ciddi emare bulunanlar

b) Ciddi sağlık sorunları, yaş ve hamilelik durumu nedeniyle seyahat etmesi riskli görülenler

c) Hayati tehlike arz eden hastalıkları için tedavisi devam etmekte iken sınır dışı edileceği ülkede tedavi imkânı bulunmayanlar

ç) Mağdur destek sürecinden yararlanmakta olan insan ticareti mağdurları

d) Tedavileri tamamlanmaya kadar, psikolojik, fiziksel veya cinsel şiddet mağdurları

(2) Birinci fıkrada kapsamındaki değerlendirmeler, herkes için ayrı yapılır. Bu kişilerden, belli bir adreste ikamet emelleri, istenilen şekil ve sürelerde bildirimde bulunmaları istenebilir."

¹² Bu kapsamda sahte belge kullananlar, yasal kalış süresini aşanlar, çalışma izni olmaksızın çalışanlar, hakkında giriş yasağı bulunanlar veya kamu düzeni ile kamu güvenliği açısından tehdit oluşturan kişiler gibi birçok kategori sayılmıştır. Ancak uygulamada dikkat çeken husus, sınır dışı kararlarının genellikle bu maddenin (1)(d) bendi uyarınca "kamu düzeni veya kamu güvenliği ya da kamu sağlığı açısından tehdit oluşturma" gerekçesiyle alınmasıdır. Bu hükmün oldukça genel ve yorumlamaya açık olması, idareye

Sınır dışı kararlarının hangi hukuki temele dayandırıldığı, gerekçelendirme bakımından yalnızca biçimsel değil, aynı zamanda maddi açıdan da denetime elverişli olmalıdır¹³. Aksi halde, söz konusu işlemler hem idari yargı önünde hem de bireysel başvuru süreçlerinde hak ihlâli iddialarına açık hâle gelebilir. Nitekim doktrinde, kısa dava açma süresinin sınır dışı etme sürecini hızlandırmayı amaçladığı kabul edilmekle birlikte, bu amacın hak arama hürriyetiyle dengeli biçimde bağdaştırılması gerektiği vurgulanmaktadır¹⁴.

Burada dikkat çekici bir husus da yargılama sürecinin hızlandırılması amacıyla, idare mahkemesince verilecek kararların kesin nitelikte olduğunun düzenleme altına alınmış olmasıdır¹⁵. Yargı yoluna başvuru imkânı tanınmakla birlik-

geniş bir takdir yetkisi tanımaktadır. Oysa aynı maddenin (a), (b), (ç) ve (k) bentlerinde kamu düzeni ve güvenliğine ilişkin daha somut ve spesifik eylem türleri sayılmış durumdadır. Buna rağmen idarenin genellikle (d) bendi üzerinden işlem tesis etmesi, kararların gerekçelendirilmesinde soyut ifadelerin hâkim olmasına yol açmakta; bu da hukuki denetim açısından sıkıntılar doğurabilmektedir. Ergin Ergül, ‘Türk Hukukunda Yabancıları Sınır Dışı Etme ve Geri Gönderme İşlemleri’ (2012) 7(74) Terazi Hukuk Dergisi 84; Sema Koca Çörtoğlu ‘Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Uyarınca Yabancıların Türkiye’de İkameti ve Uzun Dönem İkamet İznine İlişkin Değerlendirmeler’ (2016) 2 Ankara Barosu Dergisi 81-82; Vahit Doğan, Alper Çağrı Yılmaz Aç ve Lale Ayhan İzmirli, Türk Yabancılar Hukuku (9. Bs., Savaş Kitabevi 2025) 129.

¹³ Cemil Güner, ‘Sınır Dışı Etme Kararı İle İlgili İdare Mahkemesi Kararlarının Kesinliği’ (2017) 75(1) İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası 109; Baran Çelik (n 6) 128.

¹⁴ Gamze Ovacık, ‘Türk Anayasa Mahkemesinin İçtihadı Işığında Sınır Dışı Kararlarına Karşı Yargısal İtirazın Hukuki Etkisi’ (2020) 26(2) Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi 1047-1062.

¹⁵ YUKK’da getirilen ilk derece mahkemesinin kararının kesin olması düzenlemesi hakkında doktrinde farklı görüşler bulunmaktadır. *Bayraktaroğlu Özçelik*’e göre, her ne kadar İYUK m. 46 Danıştay’da temyiz yolunu düzenliyor olsa da, YUKK m. 53/3’te sınır dışı etme kararlarına karşı açılan davalarda verilen kararların “kesin” olduğu açıkça öngörüldüğünden, bu alanda İYUK hükümlerinin uygulanması mümkün değildir. Dolayısıyla idare mahkemelerinin sınır dışı kararlarına ilişkin verdiği kararlar temyize kapalıdır. Güner ise Bayraktaroğlu Özçelik’in aksine, İYUK m. 46/1’de yer alan “başka kanunlarda aksine hüküm bulunsa dahi” ibaresini, kanun koyucunun bilinçli ve istisnaî bir tercihi olarak değerlendirmektedir. Bayraktaroğlu Özçelik (n 5) 245.

Güner’e göre, kanun koyucu temyiz yolunun başka kanunlarla kapatılmasını istememiş; tam tersine, İYUK m. 46/1 ile temyizi “üst norm” haline getirmiştir. Nitekim Güner, İYUK m. 46/2’de dava açma süreleri bakımından özel kanunlara açıkça alan tanınmış olmasına karşılık, m. 46/1’de temyiz yolunun kapatılmasına izin veren bir düzenleme bulunmadığını vurgulamaktadır. Güner (n 13) 95

Ekşi, tartışmayı temyizden önce istinaf boyutunda ele almaktadır. Ona göre, İYUK m. 45/1, “başka kanunlarda aksine hüküm bulunsa dahi” idare mahkemesi kararlarına karşı bölge idare mahkemesine istinaf yolunu açıkça tanımaktadır. YUKK’ta idare mahkemesi kararlarının “kesin” olduğu belirtilmiş olsa bile, bu kesinlik istinaf yolunu ortadan kaldırmaz. Nuray Ekşi, ‘2014 Yılında Kabul Edilen İdari Yargıda İstinaf Müessesesinin Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Kapsamında Açılacak İdari Davalara Etkisi’ (2015) 1(1) Göç Araştırmaları Dergisi 12-43.

Bayata Canyaş’a göre, YUKK m. 80/1-d uyarınca verilen ilk derece mahkemesi kararlarına karşı bölge idare mahkemesinde istinaf yoluna başvurulması mümkündür. Ancak yazar, istinaf incelemesinden sonra verilen bölge idare mahkemesi kararlarının Danıştay’da temyize götürülemeyeceğini vurgulamaktadır. Bunun gerekçesi, İYUK m. 46’da temyize tabi kararların sınırlı sayıda ve açıkça sayılmış olması ve YUKK m. 80/1-d kapsamında verilen kararların bu kapsamda yer almamasıdır. Aslı Bayata Canyaş, ‘Ya-

te, üst yargı denetiminin kapalı olması, başvuruçunun hak arama özgürlüğü açısından çeşitli tartışmaları beraberinde getirmektedir. İdarenin takdir yetkisinin sınırlandırılması ve bireyin haklarının korunması amacıyla ilk derece mahkemesinin denetim yetkisini etkili ve titiz bir şekilde kullanması elzemdir.

B. Sınırdışı Kararını Bildirim Yükümlülüğü

YUKK'un 53. maddesi uyarınca, sınır dışı kararı, gerekçeleriyle birlikte yabancıya veya yasal temsilcisine ya da avukatına yazılı olarak bildirilir. Aynı hükümde, kararın yabancıya itiraz yolları, süresi ve sonuçları hakkında bilgi verilerek tebliğ edilmesi gerektiği açıkça düzenlenmiştir. Bu düzenleme, yalnızca şekli bir tebligat yapılmasını değil; yabancıya kararın içeriğini ve hukuki sonuçlarını anlayabileceği nitelikte bir bildirim zorunlu kılmaktadır.

Sınır dışı edilen yabancıya tanınan çıkış süresine getirilen istisnalar, bu güvencelerin uygulamada zayıflamasına yol açabilir¹⁶. YUKK m. 56'da öngörülen süre tanınmaksızın sınır dışı etme hâllerinin, Kanun'un 54. maddesinde sayılan sınır dışı sebepleriyle büyük ölçüde örtüşmesi, sınır dışı işlemlerinin önemli bir kısmının fiilen derhâl uygulanması anlamına gelmektedir. Bu durum, yabancıya tanınan itiraz ve dava açma haklarının etkinliğini azaltma potansiyeli taşımakta ve etkili başvuru hakkı bakımından tartışmalı bir alan yaratmaktadır.

YUKK, sınır dışı kararlarının yazılı olarak bildirilmesi, gerekçelendirilmesi, idari gözetim altına alınan kişinin avukatla görüşme ve itirazda bulunma hakkı gibi güvenceler öngörmüş olsa da özellikle ısrarla kalma riski bulunan ya da kamu düzenine tehdit oluşturan kişiler açısından süre tanınmaksızın sınır dışı etmeye imkân tanıyan istisnai düzenlemeler nedeniyle, bu güvencelerin uygulamada ne ölçüde etkili olduğu tartışma konusudur.

Sınır dışı kararının bildirim sürecinde bazı temel unsurların yerine getirilmesi, etkili başvuru hakkının somut olarak kullanılabilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Bildirimin, yabancıya anlayabileceği bir dilde gerçekleştirilmesi; kararın gerekçelerinin açık ve anlaşılır bir şekilde ifade edilmesi; itiraz süresi ile başvuru yapılacak merciin açıkça belirtilmesi gerekmektedir¹⁷. Ayrıca, bildirimün tercüman aracılığıyla yapılması hâlinde, tercümanın kimliğine ve hangi dilde çeviri yaptığına ilişkin bilgilerin de resmi bir tutanakla kayıt altına

bancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Kapsamındaki Kabul Edilemez Başvuru ve Hızlandırılmış Değerlendirme Kararlarının Kesinliği' (2015) 22 Türkiye Adalet Akademisi Dergisi 152.

¹⁶ Bayraktaroğlu Özçelik (n 5) 240 vd.

¹⁷ Asar (n 4) 203.

alınması zorunludur. Bu unsurların eksiksiz şekilde yerine getirilmesi, yalnızca hukuki bir yükümlülük değil, aynı zamanda yabancıнын temel haklarını kullanabilmesinin ön koşuludur. Sınır dışı kararının bildirim, sadece idari bir prosedür değil; bireyin temel haklarına doğrudan etki eden, dolayısıyla hem Anayasa'nın 40. maddesi hem de AİHS'in 13. maddesi kapsamında koruma altına alınan başvuru hakkının bir parçasıdır. Bu nedenle, idarelerin bu süreci özenli, şeffaf ve bireyin anlamlandırabileceği şekilde yürütmeleri, yalnızca hukuki bir zorunluluk değil, aynı zamanda idari işlemlerin meşruiyeti ve insan haklarına saygı bakımından da vazgeçilmezdir¹⁸.

II. ANAYASAL ÇERÇEVEDE ETKİLİ BAŞVURU HAKKI VE SINIR DIŞI KARARLARI

Bireysel başvuru mekanizması, yalnızca temel hak ihlallerinin tespiti amacı taşımamakta; aynı zamanda başvuru süreci sonuçlanmadan önce hak kaybına uğramasını önlemeye dönük geçici hukuki koruma araçlarını da içermektedir. Başvurucunun sınır dışı edilmesi gibi geri döndürülemez bir işlemin uygulanması hâlinde doğabilecek telafisi imkânsız zararların önüne geçilebilmesi için tedbir kararı verilmesi, Anayasa Mahkemesi tarafından sıklıkla başvuru koruma yollarından biri hâline gelmiştir. Anayasa Mahkemesi, bireysel başvuruya ilişkin incelemelerinde gerek re'sen gerekse başvuru talebi üzerine, bireyin temel haklarını koruma amacıyla tedbir kararı verme yetkisine sahiptir¹⁹. Benzer şekilde, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) de, başvuru süreci devam ederken oluşabilecek insan hakları ihlalleri riskine karşı geçici tedbir kararları vermekte ve bu uygulama, Anayasa Mahkemesi'nin içtihadıyla paralellik göstermektedir²⁰.

¹⁸ Kazım Sedat Sirmen, 'Yabancıların Türkiye'den Sınır Dışı Edilmesine İlişkin Temel Düzenlemeler ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Türkiye Hakkında Verdiği Örnek Kararlar' (2009) 67(3) Ankara Barosu Dergisi 29.

¹⁹ Bu yetki, 6216 sayılı Kanun'un 49. maddesinin beşinci fıkrası ve Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 73. maddesi ile düzenlenmiştir. Tedbir kararının amacı, başvuru süreci tamamlanmaya kadar statükoyu korumak ve bireyi kamu gücü işlemlerinin yaratabileceği olumsuz sonuçlara karşı geçici olarak güvence altına almaktır. Bireysel başvuru sisteminde otomatik askı etkisinin bulunmaması, yani bireysel başvuru yapıldığında ilgili idari işlemin kendiliğinden durdurulmaması, tedbir kararlarını özellikle sınır dışı işlemleri açısından hayati bir koruma aracı hâline getirmiştir. Bu çerçevede tedbir kurumu, yalnızca başvuru sürecinin şahsi yararını korumakla sınırlı olmayıp, aynı zamanda Anayasa Mahkemesi'nin ileride vereceği kararın işlevselliğini ve uygulanabilirliğini garanti altına alan bir niteliğe de sahiptir. Ece Göztepe, 'Türkiye'de Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Hakkının (Anayasa Şikâyeti) 6216 Sayılı Kanun Kapsamında Değerlendirilmesi' (2011) (95) TBB Dergisi 13, 40

²⁰ Muteber Meva Borak, Anayasa Mahkemesinin Sınır Dışı Etmeye İlişkin Bireysel Başvuru Kararlarının İncelenmesi (1. Bs. Seçkin Hukuk 2023) 19.

A. Etkili Başvuru Hakkı

Etkili başvuru hakkı²¹, anayasal ve uluslararası insan hakları koruma sistemlerinde, bir temel hakkın ihlâl edildiğini ileri süren kişiye, iddialarının erişilebilir, makul ve sonuç doğurucu bir başvuru yolunda incelenebilmesi imkânının tanınmasını ifade etmektedir²². Bu kapsamda sağlanan başvuru yolunun, yalnızca mevzuatta öngörülmüş olması yeterli olmayıp, uygulamada ihlâli önleme, devam eden ihlâli sona erdirmeye veya ihlâlin sonuçlarını etkili biçimde giderme kapasitesine sahip olması gerekmektedir. Etkili başvuru hakkı Türk hukukunda Anayasa'nın 40. maddesinde, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 13. maddesinde²³ düzenlenmiştir²⁴. Her iki düzenleme de etkili başvuru hakkının

²¹ Anayasa Mahkemesinin (Yusuf Ahmed Abdelazım Elsayad [2. B.], B. No: 2016/5604, 24/5/2018 kararında "60. Buna göre etkili başvuru hakkı; anayasal bir hakkın ihlâl edildiğini ileri süren herkese hakkın niteliğine uygun olarak iddialarını inceletebileceği makul, erişilebilir, ihlâlin gerçekleşmesini veya sürmesini engellemeye ya da sonuçlarını ortadan kaldırmaya (yeterli giderim sağlamaya) elverişli idari ve yargısal yollara başvuruda bulunabilme imkânı sağlanması olarak tanımlanabilir." şeklinde tanımlanmıştır. Kararın devamında "63. Etkili başvuru hakkı, kötü muamele yasağının esasının korunmasına yönelik güvencelerden farklı olarak maddi hakka ilişkin ihlâl iddialarının yetkili makamlara ulaştırılmasına imkân sağlayan güvenceler içermektedir. Nitekim Anayasa Mahkemesi içtihatlarına göre kötü muamele yasağı kapsamında inceleme yapılabilmesi için sıkı ispat kriterleriyle donatılmış, savunulabilir nitelikte bir iddianın varlığı aranırken (A.A. ve A.A., §§ 63, 71-74) anılan yasakla bağlantılı olarak etkili başvuru hakkının ihlâl edildiğinin makul şekilde açıklanması inceleme için yeterli görülebilir. Dolayısıyla etkili başvuru hakkının ihlâli kötü muamele yasağına da mutlak şekilde ihlâl edilmesine bağlı değildir." ifadeleri bulunmaktadır.

²² Eyüp Demirkıran, 'İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve 1982 Anayasası Bağlamında Etkili Başvuru Hakkı ve Adil Yargılanma Hakkının Kapsam Alanlarının Karşılaştırılması' (2020) 2(1) Türk-Alman Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 49; Ömer Emrullah Egeligi, 'Etkili Başvuru Hakkı Özelinde Anayasa Mahkemesinin Bireysel Başvuru Usulüyle Gerçekleştirmiş Olduğu Dönüşüm' (2020) 9(18) Anayasa Hukuku Dergisi 538 vd; Özgenur Yiğit, 'Uluslararası Hukuk, Avrupa Hukuku ve Türk Hukukunda Mülteci ve Sığınmacıların Etkili Başvuru Hakkı (1.Bs Oniki Levha 2018) 43.

²³ Sözleşme'nin 13. maddesinde düzenlenen etkili başvuru hakkı ise, Sözleşme kapsamında tanınan hak ve özgürlüklerin ihlâl edildiğini ileri süren kişilere, ihlâlin niteliğine uygun ve pratikte sonuç doğurabilecek bir iç hukuk yoluna erişim imkânı sağlanmasını zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda, yaşam hakkı veya kötü muamele yasağıyla bağlantılı sınır dışı kararlarında, başvuru hakkının iddialarının bağımsız bir merci tarafından incelenmesine imkân tanıyan ve gerekli hâllerde sınır dışı işleminin uygulanmasını durdurabilen bir başvuru yolunun bulunması, etkili başvuru hakkının asgari gereğidir. Özgenur Yiğit Aksu, 'Sınır Dışı Kararları ve Etkili Başvuru Hakkı' iç Mehmet Köse Aydoğan Asar (edr) Göç Yönetimi Tartışmaları-1 Düzensiz Göç ve Uluslararası Koruma (GAV Perspektif Yayınları 2023) 67 vd.

²⁴ Yusuf Ahmed Abdelazım Elsayad kararında şu ifadeler yer verilmiştir: "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin (AİHM) sınır dışı kararının uygulanması hâlinde yaşam hakkı ile kötü muamele yasağının ihlâl edileceğine ilişkin şikâyetler ve bu bağlamda etkili başvuru hakkının ihlâl edildiği iddiaları ile ilgili ilkesel yaklaşımı özetle şöyledir (Referans alınan AİHM kararları için bkz. Soering/Birleşik Krallık, B. No: 14038/88, 7/7/1989; Saadi/İtalya [BD], B. No: 37201/06, 28/2/2008; M.S.S./Belçika ve Yunanistan [BD], B. No: 30696/09, 21/11/2011; J.K. ve diğerleri/İsveç [BD], B. No: 59166/12, 23/8/2016; Ghorbanov ve diğerleri/Türkiye, B. No: 28127/09, 3/12/2013; Mamatkulov ve Aksarov/Türkiye [BD], B. No: 46827/99, 4/2/2005; Babajanov/Türkiye, B. No: 49867/08, 10/5/2016; Rotaru/Romanya [BD], B. No: 28341/95, 4/5/2000; Silver ve diğerleri/Birleşik Krallık, B. No: 5947/72, 6205/73, 7052/75, 7061/75, 7107/75, 7113/75, 7136/75, 25/3/1983; Aksoy/Türkiye, B. No: 21987/93, 18/12/1996): AİHM, geri gönderilen ülkede işkence ve kötü muamele riskinin varlığını haklı gösteren önemli gerekçelerin bulunması hâlinde bu iddiaların kapsamlı ve titiz (etkili) bir şekilde incelenmesi gerektiğine dikkat çekmektedir. AİHM, söz konusu incelemenin etkililiğinden bahsedebilmek için sınır dışı kararı uygulanmadan önce ilgili kişiye bağımsız bir mercie başvuruda bulunma imkânı sunulması ve inceleme sonuç-

soyut ve bağımsız bir koruma alanı oluşturmadığını; aksine, belirli bir temel hak veya özgürlüğün ihlâl edildiği iddiasıyla bağlantılı olarak değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır²⁵.

Etkili başvuru hakkının içeriği, ihlâl edildiği ileri sürülen hakkın niteliğine göre farklılaşmaktadır. Başvurulabilecek yolun, sadece teorik düzeyde mevcut olması değil, pratikte de ihlâli önleyici veya giderici işlev görmesi zorunludur²⁶. Başvuru yolunun ihlâlin gerçekleşmesini engelleme, devam eden ihlâli durdurma ya da sona ermiş bir ihlâl bakımından makul bir tazmin imkânı sunma kapasitesi, “*etkililik*” ölçütünün²⁷ belirlenmesinde temel kriterleri oluşturmaktadır²⁸. Özellikle kötü muamele yasağı ile bağlantılı ihlâller bakımından, etkili başvuru yolunun salt tazminatla sınırlı olması her zaman yeterli kabul edilmemektedir. Bu tür ihlâllerde, başvuru yolunun önleyici nitelik taşıması ve gerektiğinde caydırıcı veya tamamlayıcı mekanizmalarla desteklenmesi gerekmektedir²⁹. Aksi

lanuncaya kadar sınır dışı kararının uygulamasının kendiliğinden (otomatik olarak) durdurulmasının öneminde vurgu yapılmaktadır. Öte yandan AİHM, Sözleşme'nin 13. maddesi uyarınca temel hak ve özgürlüklerin ulusal düzeyde korunması için etkili bir başvuru yolunun var olması gerektiğini belirtmektedir. AİHM'e göre Sözleşme'nin 13. maddesi yetkili ulusal makamlar tarafından Sözleşme kapsamına giren bir şikâyetin esasının incelenmesine izin veren ve uygun bir telif yöntemi sunan bir iç hukuk yolunun sağlanmasını gerekli kalmaktadır. Ayrıca bu hukuk yolunun teoride olduğu kadar pratikte de etkili bir yol olması gerekmektedir. AİHM, başvuru yolunun Sözleşme'nin ihlâl edilmesi sonucu mağdur olduğuna ilişkin savunulabilir bir iddiada bulunması gerektiğine vurgu yapmakta ve devletin Sözleşme'nin 13. maddesi kapsamındaki yükümlülüğünün ihlâl edildiği ileri sürülen hakkın içeriğine göre değişiklik gösterebileceğini belirtmektedir.

²⁵ Örnek bir kararda “*Kişilerin etkili başvuru hakkı açısından sahip oldukları güvencenin kapsamı, ihlâl iddiasına konu edilen hakkın niteliğine göre değişmektedir. Fakat genel olarak ifade edilmelidir ki Anayasa'nın 40. maddesi uyarınca sağlanması gereken başvuru yolunun hem teoride hem de uygulamada ileri sürülen ihlâli önleme, ihlâl devam etmekte ise sonlandırma veya gerçekleşip sona ermiş ihlâllere yönelik olarak da makul bir tazmin imkânı sunma açısından etkili olması gerekmektedir (K.A. [GK], B. No: 2014/13044, 11/11/2015, § 71).*” Karar için bkz. Anayasa Mahkemesi (A.V. ve diğerleri [1. B.], B. No: 2013/1649, 20/1/2016, § ...).

²⁶ Etkili başvuru hakkı, esas itibarıyla bireylerin bir hak ihlâli iddiasında bulunabilecekleri yasal bir başvuru yoluna sahip olmalarını gerektirir. Ancak bu yolun, sadece kâğıt üzerinde değil, aynı zamanda gerçek ve etkili bir koruma sağlayacak nitelikte olması beklenir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 13. maddesi, taraf devletlere etkili bir başvuru mekanizması oluşturma yükümlülüğü getirmektedir; ancak bu mekanizmanın hangi kurumsal yapıya sahip olması gerektiği konusunda herhangi bir zorunluluk öngörmemektedir. Bununla birlikte, sağlanacak yolun ulaşılabilir, işlevsel ve yeterli koruma sunabilecek nitelikte olması zorunludur. Ömer Emrullah Egeliği, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa Çerçevesinde Etkili Başvuru Hakkı (1. Bs. Oniki Levha Yayıncılık 2021) 112; Mustafa Sezgin Tanriku, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Etkili Başvuru Hakkı (1. Bs. Seçkin Yayınevi 2012) 106.

²⁷ Akkoç/Türkiye davasında 13. Maddenin gerektirdiği “etkililik” şöyle açıklanmıştır; “... 13.maddeye göre zorunluluk kapsamı, başvuranın Sözleşme uyarınca şikâyetine bağlı olarak değişmektedir. Bununla birlikte, 13. Maddenin gerektirdiği iç hukuk yolu, uygulamada “kanun kadar etkili” olmalı, özellikle uygulanması, muhatap Devlet yetkililerinin eylemleriyle veya ihmalleriyle haksız bir şekilde engellenmemelidir.” Akkoç v. Türkiye, Başvuru No: 22947/93 ve 22948/93, 10.10.2000, karar için bkz. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%7B%22001-58905%22%7D%7D>

²⁸ Emine Burcu Gülersoy, Türk İdare Hukukunda Etkili Başvuru Hakkı (1. Bs. Seçkin Yayıncılık 2024) 60.

²⁹ Meltem Ineli Ciger, ‘Remedies Available against Asylum Decisions and Deportation Orders in Turkey: An Assessment in View of European Law and the European Convention on Human Rights. Nordic Journal of International Law, (2019) 88(2), 216-249;

hâlde, yalnızca tazminat imkânının tanınması, kötü muamele fiillerinin dolaylı biçimde meşrulaştırılması sonucunu doğurabilecektir. Örneğin, sınır dışı edilecek ülkede kötü muamele riskinin bulunduğu durumlarda, tazminat yolu ihlâlin sonuçlarını bertaraf etmeye elverişli değildir; bu tür hâllerde önleyici ve askı etkisi doğuran başvuru yolları zorunludur. Buna karşılık, idari gözetim altında tutulma koşullarının kötü muamele yasağını ihlâl ettiği durumlarda, tazminat yolunun ihlâlin giderilmesi bakımından yeterli ve etkili bir başvuru aracı oluşturduğu kabul edilmektedir³⁰.

Etkili başvuru hakkı, hukuk devleti ilkesinin ve temel hakların korunmasının en önemli araçlarından biridir³¹. Bu hak, bireyin kamu gücünden kaynaklanan bir hak ihlâli karşısında, yargı veya idari merciler nezdinde başvuru yaparak ihlâlin giderilmesini, zararının tazmin edilmesini ve gelecekte benzer bir ihlâlin önlenmesini sağlayacak etkili mekanizmalara erişimini ifade eder. Anayasa'nın 40. maddesi, herkesin temel hak ve özgürlüklerinin ihlâli hâlinde yetkili makamlara başvurma hakkına sahip olduğunu açıkça belirtmekte, devletin haksız işlem ve eylemlerden doğan zararı gidermekle yükümlü olduğunu vurgulamaktadır. Ancak etkili başvuru hakkı yalnızca bu maddeyle sınırlı değildir. Anayasa'nın 36. maddesinde düzenlenen hak arama özgürlüğü, bireyin mahkemelere erişimini ve adil yargılanma hakkını güvence altına alırken; 17. maddede düzenlenen kötü muamele yasağı, özellikle sınır dışı kararlarının uygulanması hâlinde

³⁰ N.K. Başvurusu'nda verilen kararda ise başvurusunun iddiası; hukuka aykırılığı kesin yargı kararıyla tespit edilen sınır dışı etme işlemine bağlı olarak idari gözetim altında tutulma dolayısıyla hükmedilen tazminatın yetersiz görülmesi nedeniyle kişi hürriyeti ve güvenliği hakkının, uygun olmayan koşullarda tutulma sebebiyle tazminata hükmedilmemesi nedeniyle kötü muamele yasağıyla bağlantılı olarak etkili başvuru hakkının ihlâl edildiği şeklindedir. Anayasa Mahkemesi, A.N. kararında, sınır dışı işlemine dayalı olarak idari gözetim altına alınan yabancının tutulma koşullarına ilişkin şikâyetlerinin idare mahkemeleri tarafından incelenmemesinin, Anayasa'nın 17. maddesinde güvence altına alınan kötü muamele yasağıyla bağlantılı olarak etkili başvuru hakkını (m.40) ihlâl ettiğine hükmetmiştir. Mahkeme, idari makamların tutulma koşullarına ilişkin sorumluluklarına dikkat çekmiş ve yeniden yargılama kararı vermiştir. N. K. Başvurusu [Başvuru No:2017/21761 Karar Tarihi: 22/7/2020] <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/Ara?BasvuruNoYil=2017&BasvuruNoSayi=21761&KararBulteni=1>

³¹ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 13. maddesinde güvence altına alınan etkili başvuru hakkı çerçevesinde değerlendirilmelidir. Zira, ortada Sözleşme'nin 6. maddesi anlamında bir "medeni hak" bulunmadığı hâllerde, adil yargılanma hakkının ihlâl edilip edilmediğine ilişkin bir inceleme yapılamamakta; buna karşılık, etkili bir başvuru yolunun mevcut olup olmadığı ayrı ve bağımsız bir denetim konusu hâline gelmektedir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin yaklaşımı da bu yöndedir. Mahkeme, 6. maddenin 13. maddeye kıyasla daha geniş ve güçlü güvenceler içerdiğini kabul etmekte; bu nedenle 6. madde kapsamında dahi zorunlu tutulmayan temyiz yolunun, 13. madde bakımından mutlak bir gereklilik olarak yorumlanamayacağını belirtmektedir. Bu çerçevede, Türk hukukunda Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru yolunun tanınmış olması da dikkate alındığında, etkili başvuru hakkının Sözleşme'nin 13. maddesi anlamında güçlendirilmiş olduğu ileri sürülebilir. Dolayısıyla, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda hızlandırılmış değerlendirme ve kabul edilemez başvuru kararları bakımından kanun yolunu kapatan düzenlemenin, tek başına hak arama özgürlüğü veya etkili başvuru hakkı bakımından AIHS'ye aykırılık oluşturduğu sonucuna varılması güç görünmektedir.

doğabilecek insan hakları ihlâllerine karşı koruma sunar³². Ayrıca, 20. maddede yer alan özel hayatın ve aile hayatının korunması ilkesi³³, uzun süredir Türkiye’de yaşayan, ailesi burada bulunan ya da sosyal bağları güçlü olan yabancıların sınır dışı edilmesinde önem taşımaktadır.

Anayasa Mahkemesi başvuru yollarının gerçekten erişilebilir olup olmadığını, kişinin bu hakka fiilen ulaşip ulaşamadığını ve başvurunun telafi edici veya önleyici bir etki doğurup doğurmadığını somut olaylar üzerinden incelemektedir³⁴. Etkili başvuru yolunun varlığı, ancak başvurunun anlaşılabilir, zamanında yapılabilir ve uygulanabilir sonuçlar doğurur nitelikte olması hâlinde Anayasa’nın öngördüğü güvenceyi sağlamış sayılır. Mahkeme, bu değerlendirmeyi özellikle sınır dışı işlemleri gibi telafisi güç sonuçlar doğuran alanlarda daha sıkı bir denetimle yapmaktadır³⁵.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 13. maddesi ve Türkiye’nin taraf olduğu 7 No’lu Protokol’ün 1. maddesi, yabancıların sınır dışı edilmesine karşı usule ilişkin güvenceleri açıkça ortaya koyar³⁶. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin “*Muhammad ve Muhammad v. Romanya*” kararında ortaya koyduğu iki aşamalı test, bu hakkın sadece teoride var olup olmadığını değil, aynı zamanda

³² Sibel İnceoğlu, İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı (4. Bs. Beta Yayıncılık 2013) 282.

³³ Aslı Bayata Canyaş, ‘Sınır Dışı Etme İşlemi ve Aile Yaşamına Saygı Hakkı: Çatışan Menfaatler ve Esas Alınan Ölçütler’ (2023) 14(56) Türkiye Adalet Akademisi Dergisi 177-203.

³⁴ Örneğin; B.T. başvurusunda (Başvuru No: 2014/15769, 30/11/2017). Bu kararda Mahkeme, başvuru yolunun sınır dışı edilmeden önce kötü muamele yasağına aykırı şekilde geri gönderme merkezinde tutulduğuna ilişkin iddialarını incelemiştir. Mahkeme, başvuru yolunun serbest bırakılmasından sonra kötü muameleyle ilişkin iddiaları için idari yargıda tam yargı davası açma yolunun mevcut olduğunu kabul etmiş; ancak başvuru yolunun bu yola fiilen erişip erişemediğini ve bu yolun pratikte etkili olup olmadığını da incelemiştir. (<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/15769>)

³⁵ Anayasa Mahkemesi, bireysel başvuru kararlarında etkili başvuru hakkını yalnızca teorik olarak var olan bir başvuru yolunun mevcudiyetiyle sınırlı görmemekte; başvuru yolunun erişilebilir, anlaşılabilir, makul sürede kullanılabilir ve ihlâli önleme kapasitesine sahip olup olmadığını da incelemektedir. Bu yaklaşım, özellikle sınır dışı kararları gibi telafisi güç veya imkansız sonuçlar doğurabilecek işlemler bakımından daha da belirgin hâle gelmektedir.

³⁶ Konuyla ilgili AİHM Abdolkhani Karimnia v. Turkey kararında ilgililere sınır dışı kararının ve söz konusu kararın gerekçelerinin bildirilmemiş olmasını, Sözleşmenin 13. maddesinde güvence altına alınan etkili başvuru hakkına aykırı bulmuştur (para. 116). Bilgi için bkz. Nuray Ekşi, ‘Abdolkhani ve Karimnia v Türkiye Davası (No. 2) (Başvuru No. 50213/08)’ (2010) 29 Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni 237-260.

Mahkeme sonraki tarihli Dbouba v. Turkey (para. 44) (<https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-99905%22%5D%7D>) ve M.B. and others v. Turkey ((No: 36009/08), para. 25,40) kararlarında da aynı görüşü benimsemiştir. Mahkeme, 2000 yılında karara bağladığı Jabari v. Turkey davasında da benzer bir ifadeyle etkili başvuru yolunun varlığından söz edebilmek için ilgili bakımından söz konusu olan tedbirin uygulanmasının askıya alınmasının mümkün olmasını gerekli görmüştür (para.50). (<https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-58900%22%5D%7D>)

başvurunun ihlâlin sonuçlarını telafi edebilir nitelikte olup olmadığını da sorgulamaktadır. Anayasa Mahkemesi'nin bu içtihatlardan etkilenecek, özellikle sınır dışı kararlarına karşı yapılan başvurularda askı etkisi, bildirim anlaşırlığı, hukuki yardım ve başvuru süresinin makul olup olmadığı gibi hususlara odaklandığı görülmektedir³⁷.

B. Sınır Dışı Kararlarında Etkili Başvuru

Sınır dışı işlemleri, doğası gereği ani ve hızlı uygulanabilen idari işlemler olup, yabancı açısından geri dönülmesi güç sonuçlar doğurabilmektedir. Bu nedenle etkili başvuru hakkının, sınır dışı kararının uygulanmasından önce kullanılabilir olması ve başvurunun sınır dışı işlemi üzerinde askı etkisi doğurması büyük önem taşımaktadır. AİHM, YUKK öncesi dönemde Türkiye'de idari gözetim tedbirinin açık bir yasal dayanağının bulunmadığını, idari gözetim sebeplerinin belirsiz olduğunu³⁸ ve bu tedbire karşı etkili bir başvuru yolunun mevcut olmadığını tespit etmiş; bu hususların kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı bakımından ciddi sorunlar doğurduğunu vurgulamıştır³⁹.

Türk hukukunda, YUKK 53. maddesi bu doğrultuda önemli bir yasal düzenleme içermektedir. Anılan maddenin üçüncü fıkrasında, sınır dışı kararına karşı açılacak iptal davasının, kural olarak işlemin uygulanmasını durdurduğu açıkça belirtilmektedir. Ancak uygulamada bu güvencenin işlerliğinin ne ölçüde sağlandığı tartışmalıdır. Bu durumda, yasal olarak tanınmış olan dava açma

³⁷ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, sınır dışı etme işlemlerine karşı açılan davaların, bu işlemlerin icrasını otomatik olarak durdurmaması ve sınır dışı kararının uygulanmasının ancak mahkemenin açık bir durdurma kararı vermesi hâlinde engellenebilmesi sebebiyle, Türk hukukunda öngörülen yargısal denetimin her durumda etkili bir başvuru yolu oluşturmadığını değerlendirmiştir. Mahkeme, bu durumun özellikle telafisi imkânsız sonuçlar doğurabilecek sınır dışı işlemleri bakımından, başvuruculara yeterli güvenceler sağlamadığı sonucuna ulaşmış ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 13. maddesinin ihlâl edildiğine hükmetmiştir. Örneğin, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin 22 Eylül 2009 tarihli Abdolkhani ve Karimnia/Türkiye kararında görülmektedir. Anılan kararda Mahkeme, sınır dışı kararına karşı mevcut iç hukuk yollarının, başvurucuların ileri sürdükleri iddiaların esaslı biçimde incelenmesini ve kararın uygulanmasının zamanında durdurulmasını güvence altına almadığı gerekçesiyle etkili başvuru hakkının ihlâl edildiği sonucuna varmıştır. Bilgi için bkz. Nuray Ekşi, İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi'nin Verdigi Kararlar (1. Bs., Ağustos 2010) 9.

³⁸ Merve Akbulut, Türk Yabancılar Hukukunda İdari Gözetim (1. Bs. Oniki Levha Yayıncılık 2020) 93 vd; Fatih Solak, Yabancıların Temel Hak ve Özgürlüklerinin Bireysel Başvuru Yoluyla Korunması (1. Bs., Seçkin Yayınları 2021) 148

³⁹ YUKK ile idari gözetimin sebepleri, süresi ve denetimine ilişkin daha ayrıntılı bir yasal çerçeve oluşturularak bu eleştirilerin önemli ölçüde giderilmesinin amaçlandığı söylenebilir. Bununla birlikte, YUKK'ta öngörülen idari gözetim rejiminin AİHM içtihadına biçimsel olarak uyumlu görünmesine rağmen, Anayasa'ya uygunluk bakımından tartışmalı yönler barındırdığı doktrinde dile getirilmektedir. Burak Huysal ve Begüm Şermet, '6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 57. Maddesi Çerçevesinde Hakkında Sınır Dışı Kararı Alınan Yabancıların İdari Gözetimi' in Prof Dr Feridun Yenisey'e Armağan, vol II (Beta Yayınevi 2014) 2195-2222.

süresi başlamış sayılmakta, fakat fiilen başvuru hakkının hak arama yolu kullanılmamış olmaktadır. Bu durum, Anayasa'nın 36. ve 40. maddelerinde güvence altına alınan hak arama özgürlüğü ile etkili başvuru hakkının ihlali sonucunu doğurmaktadır.

Hukuki bilgilendirme yükümlülüğünün açık, kapsamlı ve anlayabilir olması; tercüme desteğinin nitelikli bir şekilde sağlanması ve başvuru sürecinde etkin hukuki yardım imkânı sunulması, bu hakkın yaşatılması açısından belirleyici unsurlardır. Hakkaniyete uygun yargılamanın ayrılmaz bir unsuru olan gerekçeli karar, Anayasa'nın 141. maddesinin üçüncü fıkrasında mahkemeler açısından bağlayıcı bir yükümlülük olarak düzenlenmiştir. Anayasa'da bu hak doğrudan bağımsız bir hak olarak düzenlenmemiştir; ancak Anayasa'nın 36. maddesinde yer alan adil yargılanma hakkının kapsamı içinde değerlendirilmekte ve onun tamamlayıcı bir unsurunu oluşturmaktadır. Bu nedenle gerekçeli karar yükümlülüğü, yargılamanın adilliğini teminat altına alan anayasal güvencelerden biri olarak değerlendirilmelidir⁴⁰.

Sınır dışı işlemlerinde etkili başvuru hakkı hem Anayasa hem de uluslararası insan hakları belgeleri bakımından vazgeçilmez bir güvencedir. Ancak bu hakkın gerçek anlamda korunabilmesi için, idarenin işlem tesisindeki şeffaflık, yargının başvuruları değerlendirirken somut koşulları dikkate alması ve yasal düzenlemelerin uygulamada içi doldurularak hayata geçirilmesi büyük önem taşımaktadır. Aksi takdirde, teorik düzeyde koruma altına alınmış bir hak, pratikte etkisiz ve işlevsiz bir araç haline dönüşme riskiyle karşı karşıya kalacaktır.

III. SINIR DIŞI KARARININ BİLDİRİLMESİ VE ETKİLİ BAŞVURU HAKKI ARASINDAKİ İLİŞKİ

Etkili başvuru hakkı hem ulusal hukukta hem de uluslararası insan hakları normlarında temel bir güvencedir. Bu hakkın gerçek anlamda kullanılabilmesi, bireyin hakkında tesis edilen idari işlemler hakkında zamanında, açık ve anlaşılır bir şekilde bilgilendirilmesine bağlıdır. Özellikle sınır dışı edilme gibi bireyin temel hak ve özgürlüklerine doğrudan müdahale eden işlemler söz konusu olduğunda, bilgilendirme süreci yalnızca bir idari formalite değil, etkili başvuru hakkının kullanılabilirliğini belirleyen kritik bir aşama hâline gelmektedir.

Sınır dışı kararının kişiye nasıl bildirildiği, ne kadar sürede bildirildiği, bildirim hangi dilde ve ne kadar açıklıkta yapıldığı gibi hususlar, doğrudan başvuru

⁴⁰ Kenan Güzel, 'Adil Yargılanma Hakkı Bakımından Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru' (2018) 5(8) Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi 50-75.

hakkının işlevselliğini etkileyen faktörlerdir. Bildirimin gecikmeli yapılması, sınır dışı edilecek ülkenin belirtilmemesi, tercüman olmadan yapılması ya da yetersiz içerik taşınması gibi eksiklikler, bireyin yasal başvuru süresi içinde kendisini savunmasını ve hukuki korumadan yararlanmasını fiilen imkânsız hâle getirebilir.

Bu nedenle çalışmada, sınır dışı kararlarının bildirim ile etkili başvuru hakkı arasındaki bağ farklı açılardan ele alınarak değerlendirilecektir.

A. Sınırdışı Kararın Tebliği Usulüne Aykırılık

İdari işlemlere karşı yargı yoluna başvurma hakkı, Anayasa'nın 125. maddesi ile güvence altına alınmış temel bir hak olup, bu hakkın kullanılabilmesi için işlemin yazılı olarak tebliği şarttır. Aynı zorunluluk, 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 7. maddesinde de açık biçimde yer almaktadır. Bu genel kural, sınır dışı kararları bakımından YUKK 53. maddesinde özel olarak düzenlenmiştir. İlgili hüküm uyarınca, sınır dışı etme kararı, gerekçeleriyle birlikte ilgili yabancıya, yasal temsilcisine veya avukatına tebliğ edilmek zorundadır. Bu tebliğ, yargı yolunun işletilmesi bakımından zorunlu bir ön koşuldur. Söz konusu tebliğin sadece şeklen yapılması değil, muhatabın anlayabileceği bir dille ve usulüne uygun şekilde gerçekleştirilmesi esastır.

Sınır dışı işlemlerine karşı etkili başvuru hakkının kullanılabilmesi, alınan idari kararın muhatabına zamanında, açık ve usulüne uygun şekilde tebliğ edilmesine bağlıdır. Tebligat, yalnızca idarenin kararını bildirdiği teknik bir işlem olmayıp, bireyin bu karara karşı hukuki korunma mekanizmalarını harekete geçirebilmesinin ön koşulunu oluşturmaktadır. Bu nedenle sınır dışı kararının bildirim, etkili başvuru hakkının teorik varlığını pratikte anlamlı kılan temel aşamalardan biridir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihadında, tebligatın salt yapılmış olmasını yeterli görmeyen; bildirim erişilebilir, anlaşılır ve başvuru hakkını etkin kılacak nitelikte olup olmadığını esas alan bir yaklaşım benimsenmektedir. Bu doğrultuda, sınır dışı kararının tebliği süreci, etkili başvuru hakkının korunması bakımından bağımsız ve kritik bir inceleme alanı olarak ele alınmalıdır.

A.D. ve diğ. v. Türkiye davasında⁴¹; Uyur kökenli ve Müslüman bireyler olarak Çin'de uğradıkları baskılar nedeniyle bu ülkeyi terk etmiş ve Türkiye'ye sığınmışlardır. Başvuru, sınır dışı edilme sürecinde haklarında alınan kararların ne kendilerine ne de yasal temsilcilerine tebliğ edilmemesi nedeniyle

⁴¹ A.D. v Turkey davası (Başvuru no. 22681/09) 10 Ekim 2014.
<https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-145708%22%5D%7D>

etkili başvuru haklarının ihlâl edildiği iddiasına dayanmaktadır⁴². Mahkeme, Türk makamlarının başvurulara yeterli bir hukuki koruma sunmadığını ve hak arama özgürlüklerini engellediğini belirterek ihlâl kararı vermiştir.

Abdolkhani ve Karimnia v. Türkiye davasında⁴³; AİHM, bir hukuk yolunun etkili başvuru hakkının gereklerini yerine getirmesi için hem teorik olarak hem de uygulamada etkili olması gerektiğini ifade ederek, somut davada Türk makamlarının, başvuranların sığınma taleplerini değerlendirmeyerek ve taleplerin değerlendirilmeme nedenlerini kendilerine tebliğ etmeyerek 13. madde ile garanti altına alınan haklarını kullanmalarına imkan sağlamadığına kanaat getirmiştir. AİHM'e göre başvuru sahiplerine AİHS'in 3. maddesini temel alan şikâyetlerine ilişkin etkili ve erişilebilir bir başvuru yolu sağlanmamıştır. Sınır dışı edilme kararlarının kendilerine tebliğ edilmemesi, bu yüzden iptal davası açamamaları AİHS'in 13. maddesine aykırı bulunmuştur.

B. Dil ve Anlaşılabilirlik Sorunu

Sınır dışı kararına muhatap yabancıların büyük bir kısmının Türkçe bilmediği ve idari işlemlerin hukuki niteliğini değerlendirebilecek bilgiye sahip olmadığı dikkate alındığında, bildirim dili ve kapsamı, etkili başvuru hakkının fiilen kullanılabilmesi açısından belirleyici hâle gelmektedir. Bu noktada, bildirim yabancıların anlayabileceği bir dilde yapılması, tercüman desteğinin sağlanması ve bu hususların tutanak altına alınması, YUKK m. 53'ün lafzı kadar ruhu bakımından da önem arz etmektedir.

Uygulamada karşılaşılan en temel sorunlardan biri, yabancıya sınır dışı kararının, anlamadığı bir dilde, çoğunlukla Türkçe olarak bildirilmesidir. Bu durumda kişi, hakkında verilen kararın içeriğini, gerekçesini ve bu karara karşı ne şekilde başvuru yapabileceğini anlayamamakta; dolayısıyla fiilen hukuki koru-

⁴² Özellikle A.A. isimli başvuran, Türkiye'ye yasal giriş yapmış olmasına rağmen vize süresinin dolduğu gerekçesiyle gözetilme alarak Kumkapı Yabancı Kabul ve Barınma Merkezi'ne yerleştirilmiştir. Bu süreçte Türkiye ve Çin yetkilileri arasında güvenlik iş birliği görüşmeleri yürütülmüş, Çin tarafından şüpheli kişilerin isimleri Türkiye'ye iletilmiş ve bu isimler arasında başvuranlar da yer almıştır. Neticede İçişleri Bakanlığı tarafından başvuranların sınır dışı edilmesine yönelik işlemler başlatılmıştır. Ancak AİHM sınır dışı kararlarının ne başvuranlara ne de onların avukatlarına tebliğ edilmediğini tespit etmiş; bu durumun yerel mahkemelere başvuru imkânını ortadan kaldırdığına ve dolayısıyla AİHS'nin 13. maddesinde güvence altına alınan etkili başvuru hakkının ihlâl edildiğine hükmetmiştir. Mahkeme, yalnızca teorik olarak mevcut bir başvuru yolunun varlığını yeterli görmeyip, bu yolun pratikte de erişilebilir ve kullanılabilir olmasını şart koşmuştur. Tebligatın yapılmaması ya da kararların gizli tutulması, başvuranların yargısal denetim imkanından mahrum bırakıldığı anlamına geldiğinden, etkili başvuru hakkı açısından ciddi bir eksiklik teşkil etmektedir.

⁴³ *Abdolkhani and Karimnia v. Turkey*, Application No.30471/08, 22 Eylül 2009, parag. 101. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-94127%22%7D>

madan mahrum kalmaktadır. Etkili başvuru hakkının kullanılabilmesi için kişinin, kendisine yönelik işlemi kavrayabilmesi ve hangi yollara başvurabileceğini bilmesi zorunludur. Bu doğrultuda Anayasa Mahkemesi, bireysel başvuru kararlarında, bildirim yalnızca yapılmış olmasını yeterli görmemekte; bildirim başvuru sahibinin anlayabileceği bir dilde yapıp yapılmadığını ve kararın içerik açısından yeterli açıklamayı içerip içermediğini dikkate almaktadır. Yabancıların önemli bir kısmının Türkçe bilmediği veya hukuki terminolojiye hâkim olmadığı dikkate alındığında, sınır dışı kararının tercüme edilmesi ve kararın hukuki sonuçlarının açıklanması, etkili başvuru hakkının ayrılmaz bir parçasıdır⁴⁴.

Anayasa Mahkemesi içtihatlarında, özellikle tercüman aracılığıyla bilgilendirmenin yapıldığına dair soyut beyanların yeterli görülmediği, bilgilendirme sürecinin içeriği, tercümanın kimliği ve çevirinin hangi diller arasında yapıldığı gibi unsurların belirleyici olduğu görülmektedir⁴⁵.

Anayasa Mahkemesi'nin içtihatlarında, tebligatın yapıldığına dair başvuru sahibinin imzaladığı formlar ya da tercüme tutanakları tek başına yeterli sayılmamakta; bilgilendirmenin içeriği, bu bilgilendirmede tercümanın görev yapmadığı, tercümanın hangi dilde yapıldığı ve başvuru sahibinin bildirimde yer alan hususları anlayıp anlamadığı gibi hususlar ayrıca değerlendirilmektedir. Bu çerçevede, bildirim salt usulen yapılmış olması değil, başvuru sahibinin fiilen bilgi sahibi olup olmadığı esastır. Eğer başvuru sahibi tebligatın içeriğini anlayamamışsa, kendisine tanınan başvuru süresini kullanamamış olacak ve bu da etkili başvuru hakkının ihlali sonucunu doğuracaktır⁴⁶.

C. Sınır Dışı Edilecek Ülkenin Belirtilmemesi

Sınır dışı işlemlerinde yer alması gereken en temel bilgilerden biri, yabancıya gönderileceği ülkenin açıkça belirtilmesidir. Uygulamada bu bilginin ka-

⁴⁴ Anayasa Mahkemesi, tercüman bulundurulmadan yapılan bildirimlerde, özellikle başvuru sahibinin okuyamaz olmadığı, Türkçe bilmediği veya kararın içeriğini anlayamadığı yönünde iddialar ileri sürmesi hâlinde, bu hususların idare ve derece mahkemeleri tarafından yeterince araştırılmasını aramaktadır.

⁴⁵ A.N. Başvurusuna ilişkin kararda "9. Söz konusu sınır dışı etme ve idari gözetim kararları aynı gün Türkçe ve Farsça olarak düzenlenen tebliğ formu ile başvuru sahibine tebliğ edilmiştir. Tebliğ formunda sadece il göç uzmanının imzası vardır. Başvuru sahibi, formu imzalamamıştır. Form üzerine görevli idare memuru "Tebliğat Kanunu hükümleri anlatılarak tebliğat yapılmıştır. Ancak yabancı imzadan imtina etmiştir." ibaresini yazmıştır. Tebliğat anında başvuru sahibine bilgilendirme yapıldığına veya tercüman huzurunda işlem gerçekleştirildiğine ilişkin herhangi bir kayıt yoktur." İfadelerine yer verilmiştir. Karar için bkz. <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2022/33712>.

⁴⁶ Fatma Betül Büyük, '6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Madde 54/1-d Uyarınca Sınır Dışı Etme Kararlarının Değerlendirilmesi' (2024) 2(2) Gaziantep Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 54.

rarda yer almaması, kişilerin YUKK 53. maddesi uyarınca tanınan yedi günlük dava açma süresi içinde gerekli bilgi ve belgelere ulaşmasını önemli ölçüde zorlaştırmakta ve dolayısıyla etkili başvuru hakkının fiilen kullanılamamasına neden olabilmektedir. Bu durum, başvurucunun gönderileceği ülkedeki riskleri veya insan hakları ihlallerini ortaya koyabilmesi açısından ciddi bir engel teşkil etmektedir.

Örneğin, AİHM'in *I.M. v. France* kararında değinilmiş; sınır dışı edilen kişiye yeterli bilgilendirme yapılmaması ve bu bilgilere zamanında erişiminin engellenmesi nedeniyle etkili başvuru hakkının ihlâl edildiğine hükmedilmiştir⁴⁷.

Dolayısıyla, sınır dışı kararlarında gönderilecek ülkenin açıkça belirtilmesi, etkili başvuru hakkının korunması açısından hem hukuki hem de pratik bir zorunluluktur. Türk hukuku açısından da bu konunun düzenleyici açık bir hükme bağlanmasını önermekteyiz.

D. Sınırdışı Kararının Bildirimi Süresi ve Biçimi

Sınır dışı işlemlerinde etkili başvuru hakkının hayata geçirilmesi, doğrudan ilgili idari kararın muhatabına nasıl ve ne şekilde bildirildiğiyle yakından ilişkilidir. Zira sınır dışı kararı, kişiye yönelik doğrudan bir idari işlem niteliğinde olup, bu kararın tebliğ edilmemesi ya da yetersiz bir şekilde bildirilmesi, bireyin başvuru hakkını kullanmasını fiilen imkânsız hâle getirebilir. Bu nedenle, bildirim sadece şekli olarak yapılması değil, içeriği itibarıyla da kişiyi bilgilendiren ve başvuru yollarını kullanılabilir hâle getiren nitelikte olması gerekmektedir.

Anayasa Mahkemesi'nin sınır dışı kararlarına ilişkin bireysel başvurularda en sık karşılaşılan kabul edilemezlik gerekçelerinden biri, başvurunun süre aşımı nedeniyle reddedilmesidir. Mahkeme, bireysel başvuru süresinin, ihlâlin öğrenildiği tarihten itibaren başladığını kabul etmekte ve başvurucunun sınır dışı edildiği veya edilme riskini fiilen öğrendiği tarihleri esas almaktadır. Ancak bu yaklaşım, sınır dışı kararının bildirilme sürecinde yaşanan sorunlar dikkate alındığında tartışmaya açıktır. Zira bildirim dili, kapsamı ve yöntemi itibarıyla

⁴⁷ *I.M. v. France* davasında AİHM, sınır dışı edilme riski altındaki başvurucunun etkili bir başvuru yoluna sahip olmasının yalnızca teorik olarak yeterli olmadığını; bu yola gerçek anlamda ve zamanında ulaşım imkânı bulunmadığı takdirde, Sözleşme'nin 13. maddesi kapsamında bir ihlâl doğacağını ifade etmiştir. Mahkemeye göre, başvurucunun sınır dışı edilmeden önce başvuru yapabileceği yollar mevcut olsa da hızlı işlem süreci ve yeterli bilgilendirme yapılmaması, bu yolları pratikte kullanılamaz hale getirmiştir. Bu bağlamda karar, süre ve erişilebilirlik faktörlerinin etkili başvuru hakkının somutlaşması bakımından belirleyici rol oynadığını açıkça ortaya koymaktadır. *Affaire I.M. v. France* davası (Başvuru no 9152/09) 2 Şubat 2012, karar için bkz. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-108935%22%5D%7D>}}.

etkili başvuru hakkını kullanma imkânı fiilen ortadan kalkmışsa, sürenin işleme başlamasının da hakkaniyete uygun olup olmadığı sorgulanmalıdır. Şeklen yapılmış ancak fiilen anlaşılmayan bir bildirimle dayanılarak süre aşımı sonucuna varılması, etkili başvuru hakkının özünü zedeleyebilecek niteliktedir. Anayasa Mahkemesi'nin bazı kararlarında⁴⁸ bu hususu dikkate alarak ihlâl tespiti yaptığı görülmekle birlikte, içtihadın her zaman istikrarlı bir çizgi izlediğini söylemek güçtür.

*A.N. Başvurusu*⁴⁹ kararında; Anayasa Mahkemesi, sınır dışı kararına karşı açılan iptal davasının süre aşımı gerekçesiyle reddedilmesini, tek başına yeterli görmemiş; sürenin gerçekten başlayıp başlamadığını, başvuru hukukî anlam ve sonuçlarını kavrayabilecek şekilde bilgilendirilip bilgilendirilmediğini esas almıştır. Tebliğ formunda “imzadan imtina” şerhinin bulunması, Mahkeme'ye göre, başvuru hakkının etkili biçimde bilgilendirildiğini ve dava açma süresinin sağlıklı şekilde başladığını göstermeye yeterli değildir. Bu yaklaşım, Mahkeme'nin usulî güvenceleri maddi hakların ön koşulu olarak gördüğünü açıkça ortaya koymaktadır.

Özellikle sınır dışı kararlarına karşı öngörülen kısa başvuru süreleri dikkate alındığında, bildirim gecikmesi veya içeriğinin yetersizliği, başvuru hakkını etkisiz kılacak niteliktedir. Bu bağlamda tebligat, yalnızca şeklî kurallara uygunluk bakımından değil, aynı zamanda bilgilendirici ve yönlendirici niteliği açısından da değerlendirilmelidir.

Kanaatimizce kanunda öngörülen süre, sınır dışı kararlarının hızlı bir şekilde uygulanmasına hizmet etse de yabancıların haklarında tesis edilen idari işlemleri inceleyerek dava açıp açmama konusunda bilinçli ve sağlıklı bir karar vermeleri için makul bir zaman dilimi sunduğunu söylemek güçtür. Zira idari yargıda dava açma sürelerinin öngörülmesindeki temel amaç, bireylere, kendileri hakkında verilen idari kararın hukuka uygunluğunu değerlendirme, gerekli bilgi ve belgeleri temin etme ve yargı yoluna başvurmanın gerekip gerekmediği konusunda düşünme imkânı tanımaktır. Bu çerçevede, sınır dışı kararlarının niteliği ve doğurduğu ağır sonuçlar dikkate alındığında, mevcut sürenin hak arama özgürlüğünün etkin kullanımı bakımından yeniden değerlendirilmesi gerektiğini belirtmek isteriz.

⁴⁸ Konuyla ilgili bkz. Yılmaz Eren ve Eyüp Demirkıran, ‘İdari Gözetim Altında Tutulanların Hak İhlâli İddiaları Karşısında Etkili Başvuru Hakkı: Uyuşmazlık Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi'nin İki Farklı Kararı’ (2024) 12(1) Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 17-46.

⁴⁹ A.N. [Başvuru No: 2022/33712, Karar Tarihi: 17/07/2025] <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2022/33712>

E. Başvuru Yollarına Erişim ve Askı Etkisi

Anayasa Mahkemesi, bireysel başvuru incelemelerinde gerekçeli karar hakkına özel önem atfetmekte; bu hakkın, tarafların ileri sürdükleri iddia ve savunmaların usulüne uygun biçimde ele alınıp alınmadığını denetleyebilmelelerini sağladığını vurgulamaktadır⁵⁰. Mahkeme'ye göre gerekçeli karar, yalnızca tarafların kendi davalarına ilişkin değerlendirmeyi anlayabilmeleri bakımından değil, aynı zamanda yargı kararlarının şeffaflığı ve demokratik toplumda yargıya duyulan güvenin tesis edilmesi açısından da vazgeçilmezdir. Bunun yanı sıra, kararların gerekçeli olması, tarafların kanun yollarına etkili şekilde başvurabilmelerinin de ön koşulunu oluşturmaktadır. Zira kararın hangi hukuki ve fiili temellere dayandığının bilinmemesi hâlinde, ne başvurulacak kanun yolunun etkin kullanılması ne de üst mercilerce yapılacak denetimin sağlıklı biçimde gerçekleştirilmesi mümkündür. Bu yönüyle gerekçeli karar hem adil yargılanma hakkının hem de etkili başvuru hakkının fiilî güvencesi niteliğindedir⁵¹.

Sınır dışı kararının bildiri ile etkili başvuru hakkı arasında doğrudan bir bağ vardır. Bildirim yapılmamışsa ya da fiilen etkisiz bir bildirim söz konusuysa, başvuru yasa ve doğru şekilde başvuru yapabilmemesi mümkün değildir. Bu durum hem adil yargılanma hakkını hem de hak arama özgürlüğünü zedeleyerek anayasal ve uluslararası güvencelerin ihlali anlamına gelir. Bu nedenle bildirim süreci, yalnızca teknik bir idari prosedür değil; aynı zamanda etkili başvuru hakkının işleyişini belirleyen kritik bir insan hakları meselesidir. Uygulamanın bu yönde geliştirilmesi ve standartlaştırılması hem bireysel mağduriyetlerin önüne geçilmesi hem de yargının yükünün azaltılması bakımından önem arz etmektedir⁵².

YUKK'un 53. maddesi ile sınır dışı etme kararlarına karşı başvuruya ilişkin usul ve süreler açık şekilde düzenlenmiş, ilgili kararın bildirildiği tarihten itibaren yedi gün içerisinde idare mahkemesinde dava açılacağı hükme bağlanmıştır. Önceki düzenlemede bu süre onbeş gün olarak öngörülmüşken, 7196

⁵⁰ Öykü Didem Aydın, 'Türk Anayasa Yargısında Yeni Bir Mekanizma: Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru' (2011) 15(4) Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 121-170.

⁵¹ Sibel İnceoğlu, Adil Yargılanma Hakkı (Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi No 4, Avrupa Konseyi 2018 198.

⁵² Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından Türkiye aleyhine verilen ihlâl kararlarının sayısındaki artış, yabancılarla ilgili işlemlerde yargısal denetimin güçlendirilmesi ve tüm sürecin uluslararası hukuka uygun şekilde yeniden yapılandırılmasını zorunlu kılmıştır. Bu çerçevede, idarenin keyfilikliğini önleyici ve temel haklara uygunluğu sağlayıcı etkili bir yargısal denetim mekanizmasının varlığı, hukukun üstünlüğünün güvencesi olarak görülmektedir. Tüm bu ihtiyaçlar doğrultusunda Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun kabulü yönünde bir irade ortaya çıkmıştır. 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Gerekçesi <https://www5.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem24/yil01/ss310.pdf>.

sayılı Kanun ile 2019 yılında yapılan değişiklikle bu süre yedi güne indirilmiştir. Bu değişikliğin gerekçesi, yabancı hakkında verilecek kararın mümkün olan en kısa sürede kesinleşmesini sağlamak, böylece kişinin Türkiye’de gereksiz yere uzun süre kalmasını önlemek olarak ifade edilmiştir⁵³. Ancak bu yaklaşım, yabancıların yargı önünde dezavantajlı konumda bulunmaları, dil bariyerleri, hukuki yardım olanaklarına sınırlı erişimleri ve sürecin karmaşıklığı dikkate alındığında ciddi sakıncalar doğurabilecek niteliktedir⁵⁴.

Yedi günlük sürenin, özellikle kamu düzeni veya kamu güvenliğini tehdit ettiği ileri sürülen kişiler hakkında verilen sınır dışı kararlarına karşı etkili bir başvuru yapılabilmesi açısından yeterli ve makul olup olmadığı tartışmalıdır⁵⁵. Zira etkili bir başvurunun hazırlanabilmesi için kararın içeriğinin anlaşılması, hukuki yardım alınması, gerekli belgelerin toplanması ve bir savunma stratejisinin oluşturulması gibi adımların atılması gerekir. Tüm bu sürecin yalnızca yedi günlük kısa bir zaman diliminde tamamlanmasının beklenmesi, hayatın olağan akışına ve adil yargılanma ilkelerine uygun düşmemektedir⁵⁶.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi de benzer şekilde, sınır dışı kararlarına karşı başvuru sürelerinin makullüğünü değerlendirirken, süreyi belirleyen düzenlemenin genel içeriğini değil, başvuruçunun o sürede gerçekten etkili bir

⁵³ Meltem İneli Çiğir, ‘Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nda Aralık 2019’da Yapılan Bazı Değişikliklerin Değerlendirilmesi’ (2020) 26(2) Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, 702.

⁵⁴ Mutlu Kağıtçıoğlu, ‘Sınır Dışı Etme Kararları ile Uluslararası Koruma Kapsamındaki Kararlarda İdari Yargı Denetimi’ (2023) 70 Adalet Dergisi 347, 350.

⁵⁵ 15 günlük süre için kanun gerekçesinde “yabancı hakkında en hızlı şekilde karar vermek, yabancıyı ülkede gereksiz ve uzun süre kalmasını önlemek amacıyla...” karar verildiği belirtilmiştir. YUKK’un tasarı-sına ilişkin Alt Komisyon Raporunda 15 günlük sürenin uygulamada sorun olabileceği ve dava açma hakkının kullanılmasını engelleyebileceği ifade edilmiştir. Ayrıca YUKK’ta, İYUK’taki genel dava açma süresinden farklı olarak sınır dışı etme kararı için daha kısa bir süre belirlenmesi. Yabancı bakımından oldukça önemli sonuçları olan sınır dışı işlemine karşı dava açma süresinin yedi gün olması, yabancıyı mahkemeye erişim hakkının, adil yargılanma hakkının ve etkili başvuru hakkının ihlâline sebep olacaktır. Borak (n 20) 55.

⁵⁶ YUKK’un gerekçesinde, yabancıyı ülkede gereksiz ve uzun süre kalmasının önlenmesi amacıyla bu süre kısaltılmıştır. Buna rağmen, kanunun hazırlanma sürecinde yapılan değerlendirmelerde dahi bu sürenin kısalığı nedeniyle dava açma hakkının fiilen kullanılamayabileceği ifade edilmiştir. Yargısal denetimin etkili olabilmesi ve yabancıyı adil yargılanma hakkının korunabilmesi için daha makul bir sürenin tanınması gerektiği vurgulanmaktadır. Ankara 1. İdare Mahkemesi bu düzenlemenin Anayasa’nın 36. maddesi ve AİHS’nin 6. ile 13. maddelerine aykırı olduğu gerekçesiyle Anayasa Mahkemesi’ne başvurmuşsa da Mahkeme düzenlemeyi anayasaya uygun bulmuştur (Anayasa Mahkemesi, E 2016/37, K 2016/135, T 14.07.2016 (RG 23.09.2016, S.29836). Buna karşın, Fransız Danıştay gibi bazı yüksek yargı organları, sınır dışı kararlarının değerlendirilmesinde kamu yararı ile bireyin hakları arasında denge gözetilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Türk doktrininde ise konuyla ilgili bkz. Nuray Ekşi, ‘İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi’nin 6. Maddesinin Yabancıların Sınırdışı Edilmesine Uygulanıp Uygulanamayacağı Sorunu’ (2009) 29(1-2) Milletlerarası Hukuk Bülteni 119, 133.

şekilde başvuru yapabilme imkânına sahip olup olmadığını esas almaktadır⁵⁷. Mahkeme, bu değerlendirmeyi yaparken başvurucunun bir avukata erişip erişemediği, hukuki yardım alıp almadığı, kararın kendisine açık ve anlaşılır biçimde bildirildiği, gerekli belgelerin hazırlanabilmesi için yeterli zamanın tanınıp tanınmadığı gibi hususları dikkate almaktadır. Bu bağlamda, süre ne kadar kısa olursa olsun, eğer başvuru fiilen ve hukuken bu sürede etkili bir başvuru yapamıyorsa, mahkemeye erişim hakkının ve dolayısıyla etkili başvuru hakkının ihlâl edildiği sonucuna varılabilmektedir⁵⁸. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Türkiye aleyhine, iltica ve sığınma bağlamında etkili başvuru hakkının ihlâl edildiğine hükmettiği ilk karar, 2000 tarihli *Jabari v. Türkiye* davasıdır⁵⁹. Bu karar, özellikle sınır dışı etme işlemlerinin uygulanması sırasında başvuru-culara sağlanan yargısal güvencelerin niteliği bakımından Türk hukukunda önemli bir dönüm noktası teşkil etmektedir⁶⁰. Mahkeme, sınır dışı kararının hukuka uygun olduğu ve kararın uygulanması hâlinde telafisi güç veya imkânsız bir zarar doğmayacağı gerekçesiyle yürütmenin durdurulması talebini reddetmiştir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, incelemesinde öncelikle AİHS'in 3. maddesi yönünden değerlendirme yapmış; sınır dışı kararının henüz fiilen uygulanmamış olması nedeniyle bu madde bakımından ihlâl tespitinde bulunmamıştır. Buna karşılık Mahkeme, AİHS'in 13. maddesi kapsamında farklı bir sonuca

⁵⁷ AİHM, *Chahal v. Birleşik Krallık* kararında, sınır dışı kararlarını denetleyen makamların sadece kararları gözden geçirebilecek değil, aynı zamanda gerekirse iptal edebilecek yetkiye sahip olması gerektiğini vurgulamıştır. Mahkeme, etkili başvuru hakkı kapsamında bu makamların bağımsızlık ve tarafsızlık niteliklerine de sahip olması gerektiğinin altını çizer. (*Chahal v. The United Kingdom* davası başvuru no. 22414/93) 15 Kasım 1996, karar için bkz. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-58004%22%5D%7D>].

⁵⁸ Hamdi Gökçe Zabunoğlu ve Elif Başak Kartlı, 'Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 7 No'lu Protokol Bağlamında Yerleşik Yabancıların Sınır Dışı Edilmesine İlişkin Usulî Güvencelerin Sınırlanması Rejiminde Eşik: Muhammad ve Muhammad v Romanya Kararı' (2024) 73 Adalet Dergisi 85-107.

⁵⁹ *Jabari v. Turkey* Davası (Başvuru no. 40035/98) 11 Temmuz 2000, karar için bkz. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-58900%22%5D%7D>]

⁶⁰ Dava, İran vatandaşı Hoda Jabari'nin, Türkiye'den sınır dışı edilmesi hâlinde ülkesinde zina suçlaması nedeniyle taşlanarak öldürülme ve işkenceye maruz kalma riski bulunduğu iddiasına dayanmaktadır. Başvurucu, İran'da hakkında ceza davası açılmadan önce ülkeyi terk etmiş; yasadışı yollarla Türkiye'ye girmiş ve sahte pasaport kullanarak Kanada'ya gitmeye teşebbüs etmiştir. Bu girişimin Paris Havalimanı'nda başarısız olması üzerine Türkiye'ye geri gönderilmiş ve sahte pasaport kullanımı gerekçesiyle Türk makamları tarafından gözaltına alınmıştır. Başvurucu, sınır dışı edilmek üzere İstanbul Emniyet Müdürlüğü Yabancılar Şubesine sevk edilmiş; bu aşamada İran vatandaşı olduğunu açıklayarak iltica talebinde bulunmuştur. Ancak talep, 1994 tarihli Mülteciler Yönetmeliği'nde öngörülen beş günlük başvuru süresinin geçirilmiş olduğu gerekçesiyle reddedilmiştir. Buna karşın Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) sürece müdahil olmuş; yapılan mülakat sonucunda başvurucuya 1951 Cenevre Sözleşmesi uyarınca mülteci statüsü tanınmıştır. Başvurucu, sınır dışı kararının iptali ve yürütmenin durdurulması istemiyle Ankara İdare Mahkemesi'ne başvurmuştur.

ulaşmıştır. AİHM'e göre, başvurucunun İran'a gönderilmesi hâlinde zulüm ve işkenceye maruz kalacağı yönündeki iddialarının, iç hukuk makamları tarafından ciddi, titiz ve esaslı bir incelemeye tabi tutulması gerekirdi. Oysa somut olayda, idare mahkemesi sınır dışı kararının uygulanmasını kendiliğinden durdurmamış; yürütmenin durdurulması talebini de başvurucunun ileri sürdüğü hayati riskleri derinlemesine değerlendirmeksizin reddetmiştir. Bu durum, başvurucunun sınır dışı edilmesini önleyebilecek etkili ve pratik bir başvuru yolunun mevcut olmadığını ortaya koymaktadır. Mahkeme, etkili başvuru hakkının yalnızca teorik olarak bir dava açma imkânının varlığıyla sınırlı olmadığını; bu başvurunun, ihlâlî önleme kapasitesine sahip olması ve özellikle sınır dışı gibi telafisi imkânsız sonuçlar doğurabilecek işlemler bakımından otomatik veya fiilen askı etkisi yaratabilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Ankara İdare Mahkemesi'nin yalnızca şekli unsurlara dayanarak karar vermesi ve başvurucunun maruz kalabileceği riskleri yeterince irdelememesi, AİHS m.13'ün ihlâlî sonucunu doğurmuştur. Jabari kararı, yalnızca somut başvuru bakımından değil, Türk iltica hukukunun genel yapısı açısından da önemli sonuçlar doğurmuştur. Karar sonrasında, 1994 tarihli Yönetmelik'te yer alan beş günlük başvuru süresi değiştirilmiş; her ne kadar süre uzatılmış olsa da, hak düşürücü nitelik korunmuştur. Jabari v. Türkiye kararı, AİHM'in Türkiye aleyhine etkili başvuru hakkının ihlâl edildiğini tespit ettiği ilk karar olması bakımından özel bir öneme sahiptir⁶¹. Bu yönüyle karar, hem YUKK öncesi dönemin eksikliklerini görünür kılmış hem de sonraki anayasal ve yargısal içtihatlar bakımından temel bir referans noktası oluşturmuştur.

F. Sınır Dışı Etme Kararlarının Denetimi ve Uygulanması

YUKK'un 53. maddesi kapsamında, sınır dışı kararlarına karşı yapılan itirazlarda görevli idare mahkemesinin verdiği kararın "*kesin*" olduğu da açıkça düzenlenmiştir. Bu düzenleme, idari yargı sistemimizde istisnai bir nitelik taşımaktadır; çünkü genel kural olarak idare mahkemesi kararlarına karşı istinaf ya da

⁶¹ Benzer şekilde *De Souza Ribeiro v. Fransa* davasında, Brezilya vatandaşı olan başvurucu, ailesiyle birlikte yedi yaşından itibaren Fransız Guyanası'nda ikamet etmiştir. Bir yol kontrolü sırasında geçerli bir oturma izni sunamaması üzerine idari gözetim altına alınmış ve yetkili makamlar tarafından sınır dışı edilmesine karar verilmiştir. Başvurucu, bu karara itiraz başvurusunu sınır dışı edilmeden kısa bir süre önce yapmasına rağmen, bu başvurunun üzerinden yaklaşık 50 dakika geçtikten sonra sınır dışı edilmiştir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, bu derece hızlı bir şekilde uygulanan sınır dışı kararının, başvurucunun mevcut hukuki başvuru yollarına ulaşmasını fiilen imkânsız hâle getirdiğini belirtmiştir. Bu nedenle Mahkeme, başvurucunun Sözleşme'nin 8. maddesi kapsamında ileri sürdüğü iddialarını etkili şekilde sunma imkânı bulamadığına kanaat getirmiş ve AİHS'nin 13. maddesinin, 8. maddeyle bağlantılı olarak ihlâl edildiğine hükmetmiştir. *De Souza Ribeiro v. Fransa* davası başvuru no. 22689/07, 13 Aralık 2012, karar için bkz. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-115498>).

temyiz yolunun açık olması, adil yargılanma hakkının bir gereğidir⁶². Sınır dışı kararlarına ilişkin ilk derece mahkemesi kararlarının kesin nitelik taşıması, özellikle kamu düzeni ve kamu güvenliği gibi oldukça geniş takdir yetkisi tanıyan kavramlara dayalı işlemler açısından endişe vericidir. Çünkü bu gerekçelerle yapılan sınır dışı işlemlerinde, sıklıkla yeterli somutlaştırma yapılmadan idari kararlar alınmakta, bu durum ise etkili yargısal denetimi büyük ölçüde sınırlamaktadır.

Anayasa Mahkemesi, bu bağlamda verdiği 30 Mayıs 2019 tarihli (Y.T.kararı)⁶³ pilot kararlarla sınır dışı işlemleri sürecinde yapısal bir sorun bulunduğunu tespit etmiş; yürütmenin durdurulmasına yönelik sınırlamaların, hak ihlallerine neden olduğunu belirlemiştir⁶⁴. Kararda: “44 Başvurucu, kötü muameleyle maruz kalma riski bulunan ülkeye sınır dışı edilme kararına karşı başvurulabilecek etkili bir yargısal yol bulunmaması nedeniyle etkili başvuru hakkının ihlâl edildiğini ileri sürmekte ve ihlâl iddialarını mevzuat değişikliğine dayandırmaktadır. Söz konusu iddiaların başvurunun doğrudan esasını ilgilendirdiği anlaşıldığından, kabul edilebilirlik değerlendirmesinin işin esasıyla birlikte yapılmasına karar verilmesi gerekir.” ifadelerine yer verilmiştir⁶⁵. Mahkeme, söz konusu sorunların yasa değişikliğiyle giderilmesini talep ederek yasama organına bildirimde bulunmuş; bunun neticesinde 7196 sayılı Kanun ile YUKK’un 53. maddesindeki yürütmenin durdurulması istisnasına ilişkin hüküm yürürlükten kaldırılmıştır⁶⁶. Bu gelişme, Anayasa Mahkemesi’nin bireysel başvuru yoluyla sistemik sorunları ortaya koyarak yasama organını yönlendirme gücünü ve etkili bir denetim mekanizması sunduğunu göstermektedir.

Sınır dışı etme işlemi, yapısal özellikleri itibarıyla tipik bir idari işlem niteliği taşımaktadır. Bu doğrultuda, idari işlemlerin genel karakteristiklerinden olan tek yanlılık, doğrudan uygulanabilirlik (icrailik) ve hukuka uygunluk kari-

⁶² Ramazan Çağlayan, İdari Yargılama Hukuku (1. Bs Seçkin Yayıncılık 2013) 443.

⁶³ Y.T. kararı Pilot karar, [Başvuru Numarası: 2016/22418 Karar Tarihi: 30/5/2019] <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2016/22418?Dil=tr>

⁶⁴ Bu kararın geniş değerlendirmesi için bkz. Nimet Özbek ve Döndü Kuşçu, ‘Anayasa Mahkemesinin 30.05.2019 Tarihli Pilot Kararı (Y.T. Kararı) İncelemesi ve Sınır Dışı Kararlarına Karşı Etkili Başvuru Üzerine Bir Değerlendirme’ (2020) 24(3) Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 3.

⁶⁵ Yine kararda: “47. Etkili başvuru hakkı; anayasal bir hakkının ihlâl edildiğini ileri süren herkese, hakkın niteliğine uygun olarak iddialarını inceletebileceği makul, erişilebilir, ihlâlin gerçekleşmesini veya sürmesini engellemeye ya da sonuçlarını ortadan kaldırmaya (yeterli giderim sağlama) elverişli idari ve yargısal yollara başvuruda bulunabilme imkânı sağlanması olarak tanımlanabilir.”

⁶⁶ 6 Aralık 2019 tarihli ve 7196 sayılı Kanun’un 75. maddesiyle, YUKK m. 53(3)’te yer alan “54. maddenin birinci fıkrasının (b), (d) ve (k) bentleri ile ikinci fıkrası kapsamındaki hariç” ifadesi madde metninden çıkarılmıştır. Böylece, 3 Ekim 2016 tarihli ve 676 sayılı KHK ile yapılan ve sonradan yasalaşan düzenleme yürürlükten kaldırılmıştır. Bu değişiklikle birlikte, yabancıların rızası dışında sınır dışı işlemi, dava açma süresi içinde veya yargı süreci tamamlanmadan gerçekleştirilemeyecektir.

nesi gibi temel unsurlar, sınır dışı kararları bakımından da geçerlidir. Bu işlemler, kamu gücünü kullanan idari makamlar tarafından tek taraflı olarak tesis edilmekte olup, herhangi bir karşı taraf rızasına ihtiyaç duyulmadan doğrudan sonuç doğurma niteliğine sahiptir⁶⁷.

İdari işlem niteliğindeki sınır dışı kararları, yetki, şekil, konu ve amaç yönlerinden yargı denetimine açıktır. Bu nedenle söz konusu işlemlere karşı idari yargı mercileri nezdinde iptal davası açılması, temel bir hukuki başvuru yolunu oluşturmaktadır. Aynı zamanda, dava açılmasıyla birlikte yürütmenin durdurulması talebinde bulunulması da mümkündür ve bu hususta yasal bir engel bulunmamaktadır. Bu imkân, özellikle telafisi güç zarar doğurabilecek sınır dışı işlemleri bakımından büyük önem arz etmektedir⁶⁸.

Sınır dışı etme kararlarına karşı ilk derece mahkemesine başvuru hakkını tamamen ortadan kaldıran ve idarî işlemi kesin hâle getiren bir düzenleme, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 13. maddesi kapsamında etkili başvuru hakkının ihlâli olarak değerlendirilebilir. Ancak 6458 sayılı Kanun'un 53. maddesinin üçüncü fıkrası incelendiğinde, söz konusu düzenlemenin ilk derece yargı yolunu kaldırmadığı; yalnızca istinaf ve temyiz gibi üst yargı yollarına başvuru sınırladığı görülmektedir. Bu nedenle, mevcut yasal çerçeve göz önünde bulundurulduğunda, YUKK m. 53/3 hükmünün tek başına Sözleşme'nin 13. maddesi kapsamında bir ihlâl oluşturduğu sonucuna varmak kolay değildir⁶⁹.

⁶⁷ Hilal v. The United Kingdom davası başvuru no. 45276/99, 6 Mart 2001 tarihli kararda mahkeme, sınır dışı kararını ele alacak otoritenin sınırdışı kararına karşı titizlik bir hukuki denetim gerçekleştirebilmeye ve kararı iptal edebilmeye yetkili olması gerektiğini belirtmiştir. Karar için bkz. <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%7B%22001-59339%22%7D>.

⁶⁸ Doktrinde bir görüşte; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. maddesi uyarınca dahi idarî işlemler bakımından istinaf veya temyiz gibi kanun yollarına başvurunun zorunlu tutulmadığı dikkate alındığında, bu tür kanun yollarına erişimin sınırlandırılmasının, tek başına Sözleşme'nin 13. maddesinde güvence altına alınan etkili başvuru hakkının ihlâli olarak değerlendirilmesi mümkün değildir. Zira AİHM içtihadı, etkili başvuru hakkının mutlaka çok dereceli bir yargılama sistemini gerektirmediğini açıkça ortaya koymaktadır. Buna karşılık, sınır dışı etme kararlarına karşı ilk derece mahkemesine başvuru imkânını tamamen ortadan kaldıran ve idarî işlemi kesin nitelikte kılan bir düzenlemenin, AİHS'nin 13. maddesi bakımından ihlâl teşkil edebileceği ileri sürülebilirdi. Ancak 6458 sayılı Kanun'un 53. maddesinin üçüncü fıkrası incelendiğinde, bu hükmün ilk derece yargısal başvuru yolunu ortadan kaldırmadığı, yalnızca üst kanun yollarına başvuru imkânını sınırladığı görülmektedir. Bu nedenle, mevcut yasal çerçeve itibarıyla, YUKK m. 53/3 hükmünün AİHS'nin 13. maddesi kapsamında etkili başvuru hakkının ihlâline yol açtığı sonucuna varılması güçtür. Güner, (n 13) 100.

⁶⁹ Kanun'un genel gerekçesinde, uluslararası koruma başvuru sürecinin tüm aşamalarının özenle düzenlendiği, başvuru sahiplerinin idarî ve hukukî yollar hakkında bilgilendirildiği ve mağduriyetlerin önlenmesinin amaçlandığı açıkça ifade edilmiştir. Ancak YUKK m. 80/1(d) uyarınca kanun yoluna başvurunun tamamen kapatılması, bu genel amaçla ne ölçüde bağdaştığı sorunu gündeme getirmektedir. Zira bu düzenleme sonucunda, başvuru sahibinin idare mahkemesi kararına karşı daha üst bir yargı merciinde hakkını arama imkânı ortadan kalkmakta; bu durum, özellikle sınır dışı edilme ve geri gönderilme gibi telafisi güç sonuçlar doğurabilecek hâllerde daha da belirginleşmektedir.

Anayasal çerçevede hak arama özgürlüğünün Anayasa'nın 36. maddesinde güvence altına alındığı, ancak yabancılar bakımından bu hakkın Anayasa'nın 16. maddesi uyarınca milletlerarası hukuka uygun olmak kaydıyla kanunla sınırlandırılabilmesi görülmektedir. Bu nedenle, yabancıların hak arama özgürlüğüne getirilen sınırlamaların Anayasa'nın 13. maddesindeki genel rejime değil, esas itibarıyla 16. maddeye göre değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, YUKK m. 80/1(d) hükmü, kanunla öngörülmesi nedeniyle şekli anlamda Anayasa'ya aykırılık taşımamakta; asıl tartışma, bu sınırlamanın milletlerarası hukuka uygun olup olmadığı noktasında yoğunlaşmaktadır. Sınır dışı ve uluslararası koruma alanındaki işlemler bakımından asıl denetim ölçütü, Sözleşme'nin 13. maddesinde düzenlenen etkili başvuru hakkıdır⁷⁰.

Türk hukukunda Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru hakkının tanınmış olması, mahkemeye erişim hakkının sınırlandırıldığı durumlarda dikkate alınabilecek tamamlayıcı bir güvencedir. Özellikle idare mahkemesi kararlarının kesin olması nedeniyle başkaca bir yargı yoluna başvuramayan yabancılar açısından, bireysel başvuru yolu Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 13. maddesi kapsamında etkili bir başvuru yolu olarak değerlendirilebilir.

YUKK kapsamında kabul edilemez başvuru ve hızlandırılmış değerlendirme kararlarına karşı kanun yolunun kapatılmış olması, hak arama özgürlüğü bakımından ciddi tartışmalar doğurmakla birlikte, mevcut AİHM içtihadı ışığında bu düzenlemenin tek başına AİHS'ye veya Anayasa'nın 16. maddesine aykırı olduğu sonucuna varılması güç görünmektedir. Ancak bu durum, söz konusu düzenlemenin özellikle sınır dışı işlemleri bakımından etkili başvuru hakkının fiili kullanımını ne ölçüde sınırladığına ilişkin eleştirilerin geçerliliğini ortadan kaldırmamaktadır⁷¹.

K.S. Başvurusu kararında⁷²; Anayasa Mahkemesi, sınır dışı etme işlemlerini yaşam hakkı ve kötü muamele yasağıyla doğrudan bağlantılı olarak ele almakta;

⁷⁰ AİHM'nin bu konudaki örnek kararlardan Conka/Belçika ve Gebremedhin/Fransa kararlarında ise, sınır dışı, AİHS kapsamındaki hakların ihlâline karşı etkili başvuru hakkı sağlayan 13. madde bakımından ele alınmıştır. Buna göre, sınır dışı işlemlerinde, itiraz yolunun otomatik askıya alma etkisi olmasının gerektiği, yani planlanan sınır dışı işleminin, itiraz süreci sonuçlanıncaya kadar bekletilmesi gerektiği açıklanmıştır. Kararlar için bkz. MSS/Belçika ve Yunanistan [2011] Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi 30696/09; Gebremedhin/Fransa [2007] Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi 25389/05.

⁷¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Bayata Canyaş (n 15)165-173.

⁷² “Sınır dışı etme kararlarına karşı etkili bir başvuru mekanizması oluşturulmadığı takdirde sınır dışı edildiğinde kötü muameleyle maruz kalma riski altında olduğunu iddia eden ve bu iddiasını delillendirme konusunda devlete göre daha kasıtlı imkânlarla sahip olan yabancıların gerçek anlamda kötü muameleyle karşı konulduğu, bu kapsamında devletin pozitif yükümlülüklerini yerine getirdiği sonucuna ulaşmak mümkün değildir. Başvuru mekanizmasının etkili olabilmesi için hukuki olarak düzenlenmesinin yanı sıra

bu işlemlere karşı öngörülen başvuru yollarının yalnızca hukuken mevcut olmasını değil, fiilen etkili olmasını zorunlu görmektedir. Mahkeme'ye göre, sınır dışı edilmesi hâlinde öldürülme veya kötü muameleye maruz kalma riski bulunan yabancılar açısından etkili başvuru hakkı, kararın icrasını önleyebilecek nitelikte bir yargısal denetimi de içermelidir. Bu çerçevede Anayasa Mahkemesi, sınır dışı etme kararına karşı açılan davaların, kararın uygulanmasını kendiliğinden durdurulmasını, etkili başvuru hakkını zedeleyen yapısal bir eksiklik olarak değerlendirmektedir. Sınır dışı işlemi fiilen gerçekleştirildikten sonra verilen yürütmenin durdurulması veya iptal kararlarının, başvurucu bakımından pratik bir koruma sağlamadığı vurgulanmaktadır.

Mahkeme ayrıca, idari ve yargısal makamların kötü muamele iddialarını öncelikli ve titiz biçimde incelememesi, yürütmenin durdurulması taleplerinin geç ve etkisiz şekilde değerlendirilmesi ve başvurucunun sürece etkin katılımının sağlanmaması hâllerini, etkili başvuru hakkının ihlâli olarak nitelendirmektedir. Bu bağlamda yalnızca mevzuattaki eksiklikler değil, uygulamadaki gecikmeler ve ihmaller de ihlâlin kaynağı olarak kabul edilmektedir. Anayasa Mahkemesi, sınır dışı etme kararlarına karşı öngörülen yargısal yolların, başvurucunun fiilen sınır dışı edilmesi nedeniyle işlevsiz hâle gelmesi durumunda, Anayasa'nın 17. maddesiyle bağlantılı olarak 40. maddede güvence altına alınan etkili başvuru hakkının ihlâl edildiği sonucuna ulaşmaktadır. Mahkeme'nin güncel yaklaşımı, etkili başvurunun ancak otomatik durdurma etkisi olan, hızlı ve pratik sonuç doğuran bir denetim mekanizmasıyla sağlanabileceğini açık biçimde ortaya koymaktadır⁷³.

Sınır dışı kararı tesis edilirken hem hukuka uygunluk hem de kamu politikaları bakımından orantılılık ilkesi doğrultusunda değerlendirme yapılmalı,

uygulamada da işlevsel olması gerekmektedir. Bu itibarla başvurucunun sınır dışı edilme kararına karşı açılan davada işlemin yürütmesinin durdurulmasına ve sonrasında iptaline karar verilmiş ise de bu kararların uygulanma imkânı kalmadığından pratik anlamda da bir sonuç doğurmadığı anlaşılmıştır. Dolayısıyla hukuki anlamda mevcut olan idari yargı mekanizmasının aynı zamanda başvurucu açısından işlevsel olduğunu tespit etmek zor görünmektedir. [K.S. Başvuru Numarası: 2017/29420 3/12/2020 tarihli karar] <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2017/29420>

⁷³ Anayasa Mahkemesinin sınır dışı kararlarıyla ilgili başvurularda, tedbir taleplerine ilişkin içtihadında önemli değişiklikler olmuştur. Anayasa Mahkemesi tarafından bireysel başvuru usulünün ilk kez uygulandığı zamandan beri bu konuda çok sayıda bireysel başvurunun neredeyse tamamında tedbir talebinin kabul edilmiş olması, sınırdışı kararlarının bireysel başvuru konusu edilmeleri; sınır dışı işlemleri konusunda Anayasa Yargısı uygulamasının incelenmesinin gerekliliğini ve önemini ortaya koymaktadır. Anayasa Mahkemesince; yaşam hakkı, işkence ve kötü muamele yasağı ile etkili başvuru hakkı başta olmak üzere sınır dışı kararlarının neden olduğu hak ihlallerine ilişkin içtihatları, mevzuattaki sorunların düzeltilmesi ile güncellenmesini amaçlamakta ve uygulamayı geniş çaplı geliştirmektedir. Ceren Kaya, 'Anayasa Mahkemesi İçtihatları Çerçevesinde Mülteci ve Sığınmacıların Sınırdışı Edilmesi' (2021) 6(1) Middle East Journal of Refugee Studies 39- 62.

yalnızca gerçekten gerekli ve uygulanabilir durumlarda bu yola başvurulmalıdır. Aksi takdirde, geri gönderme mekanizmalarının etkinliğinin zayıflaması hem hukuki güvenceleri hem de kamu düzenini olumsuz etkileyen sonuçlar doğuracaktır.

SONUÇ

Sınır dışı etme kararları, bireyin temel hak ve özgürlüklerini doğrudan etkileyen, geri dönüşü çoğu zaman mümkün olmayan sonuçlar doğurabilecek nitelikte işlemlerdir. Bu nedenle hem kararın verilmesinde hem de icrasında hukukun üstünlüğü ilkesi ve insan haklarına saygı gözetilmelidir. Özellikle kamu düzeni ve kamu güvenliği gibi soyut kavramlara dayanarak alınan sınır dışı kararlarında, bu kavramların somut olay bağlamında açıkça gerekçelendirilmesi zorunludur. Aksi hâlde, idarenin geniş takdir yetkisi, keyfiliğe zemin hazırlayabilir. Hukuk devleti ilkesi gereğince, sınır dışı kararları yalnızca şeklen değil, etkili bir yargısal denetim sürecinden geçirilerek maddi yönden de incelenmelidir. Yabancıya kararın tebliğinin, anlayabileceği bir dilde ve içeriği açık olacak şekilde yapılması, itiraz süresinin makul olması ve başvuru yollarının erişilebilir biçimde düzenlenmesi önem taşır. Etkili başvuru hakkının yalnızca teorik bir imkân olarak kalmaması, yabancıнын iddialarının yargı mercileri tarafından ciddi şekilde değerlendirilmesiyle mümkündür. YUKK m. 53/3'te öngörülen yedi günlük dava açma süresi, sınır dışı işlemlerinin ağırlığı ve doğurabileceği sonuçlar dikkate alındığında hak arama hürriyetinin tam sağlanması bakımından gerçeklikten uzak şekilde kısa bir süredir. Yedi günlük dava açma süresinin yeniden değerlendirilmesi ve bildirim fiilen anlaşıldığını ortaya koyan güvencelerle desteklenmesi, yalnızca iyi bir idari uygulama değil, anayasal bir zorunluluktur.

Dil engeli yaşayan, hukuki yardıma sınırlı erişimi bulunan ve çoğu zaman idari gözetim altında tutulan yabancıların bu kısa süre içerisinde kararın içeriğini anlayarak bilinçli bir şekilde yargı yoluna başvurmalarının beklenmesi, etkili başvuru hakkının özünü zedelemektedir. Bu durum, yargı yolunun teorik olarak açık olmasına rağmen pratikte işlevsiz hâle gelmesine yol açabilmektedir.

Öte yandan, sınır dışı kararlarının bildirilmesi sürecinde aydınlatma ve bilgilendirme yükümlülüğünün çoğu zaman şekli bir imza prosedürüne indirgenmesi, etkili başvuru hakkının kullanımını daha da zorlaştırmaktadır. Bildirimin, yalnızca yazılı olarak yapılması değil; kararın gerekçelerinin, başvuru yollarının, sürelerin ve olası hukuki sonuçların yabancıнын anlayabileceği bir dilde ve nitelikli tercüman desteğiyle açıklanması gerekmektedir. Bu noktada, uygulayı-

cı personelin insan hakları temelli bir yaklaşımla bilinçlendirilmesi ve bildirim içeriğinin fiilen anlaşıldığını ortaya koyan güvencelerin geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır.

Ayrıca, idare mahkemesi kararlarının kesin olması nedeniyle üst yargı denetiminin kapalı olduğu bir sistemde, ilk derece yargılamasının etkili ve özenli yürütülmesi hayati bir rol oynamaktadır. Aksi hâlde, kısa başvuru süreleri, yetersiz bilgilendirme ve sınırlı yargısal denetim bir araya gelerek, sınır dışı kararlarının temel haklar üzerindeki ağır etkilerinin denetlenmeden gerçekleşmesine neden olabilecektir. İlk derece kararlarının kesin olması, bildirim ve yargılamanın taşıdığı önemi daha da artırmakta; usulî eksikliklerin telafisini imkânsız hale getirmektedir.

Anayasa Mahkemesi de güncel bireysel başvuru kararlarında, sınır dışı işlemlerine karşı öngörülen başvuru yollarının etkili sayılabilmesi için, kararın ilgiliye yalnızca şeklen tebliğ edilmiş olmasının yeterli olmadığını; bildirim, yabancıların kararın içeriğini ve hukuki sonuçlarını anlayabileceği şekilde yapılmaması hâlinde, yargı yolunun fiilen kullanılamaz hâle geleceğini ve bunun etkili başvuru hakkının ihlâli sonucunu doğuracağını açıkça ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, sınır dışı kararlarının bildirilmesi ve bunlara karşı başvuru yollarının düzenlenmesi bakımından, sürelerin makul hâle getirilmesi, bilgilendirme ve tercüme yükümlülüklerinin güçlendirilmesi ve uygulamanın insan hakları odaklı biçimde yeniden yapılandırılması hem Anayasa'nın hem de Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası insan hakları yükümlülüklerinin gereğidir. Bu yönde atılacak adımlar, yalnızca bireysel hak ihlallerinin önlenmesine değil, aynı zamanda hukuki güvenliğin ve idari işlemlerin meşruiyetinin güçlendirilmesine de katkı sağlayacaktır.

Hakem Değerlendirmesi : Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması : Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek : Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review : *Externally peer-reviewed.*

Conflict of Interest : *The author has no conflict of interest to declare.*

Grant Support : *The author declared that this study has received no financial support.*

KAYNAKÇA

Akbulut M, Türk Yabancılar Hukukunda İdari Gözetim (1. Bs. Oniki Levha Yayıncılık 2020).

Asar A, Yabancılar Hukuku (10. Bs., Seçkin Yayıncılık 2025).

Aybay R ve Dardağan Kibar E, Yabancılar Hukuku (3.Bs., İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 2010).

Aybay R, ‘Bir İnsan Hakkı Sorunu Olarak Sınırdışı Edilme’ (2003) 2(2) Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 141-172.

Aydın ÖD, ‘Türk Anayasa Yargısında Yeni Bir Mekanizma: Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru’ (2011) 15(4) Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 121-170.

Baran Çelik N, ‘Türk Hukukunda Uluslararası Koruma Başvurusunda Bulunan veya Uluslararası Korumadan Yararlanan Yabancıların Hak ve Yükümlülükleri’ (2015) Özel Sayı 1 İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 67-148.

Bayata Canyaş A, ‘Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Kapsamındaki Kabul Edilemez Başvuru ve Hızlandırılmış Değerlendirme Kararlarının Kesinliği’ (2015) 22 Türkiye Adalet Akademisi Dergisi 140-173.

Bayata Canyaş A, ‘Sınır Dışı Etme İşlemi ve Aile Yaşamına Saygı Hakkı: Çatışan Menfaatler ve Esas Alınan Ölçütler’ (2023) 14(56) Türkiye Adalet Akademisi Dergisi 177-203.

Bayraktaroğlu Özçelik G, ‘Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Hükümleri Uyarınca Yabancıların Türkiye’den Sınır Dışı Edilmesi’ (2013) 108 Türkiye Barolar Birliği Dergisi 211-258.

Borak M M, Anayasa Mahkemesinin Sınır Dışı Etmeye İlişkin Bireysel Başvuru Kararlarının İncelenmesi (1. Bs., Seçkin Hukuk 2023).

Büyük FB, ‘6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Madde 54/1-d Uyarınca Sınır Dışı Etme Kararlarının Değerlendirilmesi’ (2024) 2(2) Gaziantep Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 49-61.

Çağlayan R, İdari Yargılama Hukuku (1. Bs Seçkin Yayıncılık 2013).

Çelikel A ve Öztekin Gelgel G, Yabancılar Hukuku (28. Bs., Beta Basım 2024).

- Çiçekli B, *Yabancılar Hukuku ve Mülteci Hukuku (6458 Sayılı Kanun’la Güncellenmiş) (6. Bs., Seçkin Yayıncılık 2016).*
- Çörtoğlu Koca S, ‘Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Uyarınca Yabancıların Türkiye’de İkameti ve Uzun Dönem İkamet İznine İlişkin Değerlendirmeler’ (2016) 2 Ankara Barosu Dergisi 42-88.
- Dardağan Kibar E, ‘Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Tasarısında ve Başlıca Avrupa Birliği Düzenlemelerinde Yabancıların Sınır Dışı Edilmelerine İlişkin Kurallar: Bir Karşılaştırma Denemesi’ (2012) 11(2) Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi 53-76.
- Demirkıran E, ‘İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve 1982 Anayasası Bağlamında Etkili Başvuru Hakkı ve Adil Yargılanma Hakkının Kapsam Alanlarının Karşılaştırılması’ (2020) 2(1) Türk-Alman Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 49-88.
- Doğan V, Yılmaz AÇ ve İzmirli LA, *Türk Yabancılar Hukuku (9. Bs., Savaş Kitabevi 2025).*
- Egeliği ÖE, ‘Etkili Başvuru Hakkı Özelinde Anayasa Mahkemesinin Bireysel Başvuru Usulüyle Gerçekleştirmiş Olduğu Dönüşüm’ (2020) 9(18) Anayasa Hukuku Dergisi 533-594.
- Egeliği ÖE, *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa Çerçevesinde Etkili Başvuru Hakkı (1.Bs. Oniki Levha Yayıncılık 2021)*
- Ekşi N, *İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi’nin Verdiği Kararlar (1. Bs., Ağustos 2010).*
- Ekşi N, ‘2014 Yılında Kabul Edilen İdari Yargıda İstinaf Müessesesinin Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Kapsamında Açılacak İdari Davalara Etkisi’ (2015) 1(1) Göç Araştırmaları Dergisi 12-43.
- Ekşi N, ‘İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi’nin 6. Maddesinin Yabancıların Sınırdışı Edilmesine Uygulanıp Uygulanamayacağı Sorunu’ (2009) 29 (1-2) Milletlerarası Hukuk Bülteni 119-139.
- Eren Y ve Demirkıran E, ‘İdari Gözetim Altında Tutulanların Hak İhlâli İddiaları Karşısında Etkili Başvuru Hakkı: Uyuşmazlık Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi’nin İki Farklı Kararı’ (2024) 12(1) Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 17-46.
- Ergül E, ‘Türk Hukukunda Yabancıları Sınır Dışı Etme ve Geri Gönderme İşlemleri’ (2012) 7(74) Terazi Hukuk Dergisi 84-87.
- Erten R, ‘Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Hakkında Genel Bir Değerlendirme’ (2015) 19(1) Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 3-51.
- Göztepe E, ‘Türkiye’de Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru Hakkının (Anayasa Şikâyeti) 6216 Sayılı Kanun Kapsamında Değerlendirilmesi’ (2011) (95) TBB Dergisi 13-40.
- Gülersoy E B, *Türk İdare Hukukunda Etkili Başvuru Hakkı (1. Bs. Seçkin Yayıncılık 2024).*

- Güner C, 'Sınır Dışı Etme Kararı ile İlgili İdare Mahkemesi Kararlarının Kesinliği' (2017) 75(1) İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası 85-113.
- Güzel K, 'Adil Yargılanma Hakkı Bakımından Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru' (2018), 5(8), Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi 50-75.
- Huysal B ve Şermet B, '6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 57. Maddesi Çerçevesinde Hakkında Sınır Dışı Kararı Alınan Yabancıların İdari Gözetimi' in Prof Dr Feridun Yenisey'e Armağan, vol II (Beta Yayınevi 2014).
- İnceoğlu S, Adil Yargılanma Hakkı (Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi No 4, Avrupa Konseyi 2018).
- İnceoğlu S, İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı (4. Bs. Beta Yayıncılık 2013).
- İneli Çiğner M, 'Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda Aralık 2019'da Yapılan Bazı Değişikliklerin Değerlendirilmesi' (2020) 26(2) Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi 699-725.
- İneli Çiğner M, 'Remedies Available against Asylum Decisions and Deportation Orders in Turkey: An Assessment in View of European Law and the European Convention on Human Rights' (2019) 88 Nordic Journal Of International Law 216- 249.
- Kağıtçıoğlu M, 'Sınır Dışı Etme Kararları ile Uluslararası Koruma Kapsamındaki Kararlarda İdari Yargı Denetimi' (2023) 70 Adalet Dergisi 347-368.
- Kaya C, 'Anayasa Mahkemesi İçtihatları Çerçevesinde Mülteci ve Sığınmacıların Sınır dışı Edilmesi' (2021) 6(1) Middle East Journal of Refugee Studies 39-62.
- Kuşçu D, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Hükümleri Uyarınca Yabancıların Sınır Dışı Edilmeleri (1. Bs. On İki Levha Yayıncılık 2018).
- Ovacık G, 'Türk Anayasa Mahkemesinin İçtihadı Işığında Sınır Dışı Kararlarına Karşı Yargısal İtirazın Hukuki Etkisi' (2020) 26(2) Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi 1047-1062.
- Özbek N ve Kuşçu D, 'Anayasa Mahkemesinin 30.05.2019 Tarihli Pilot Kararı (Y.T. Kararı) İncelemesi ve Sınır Dışı Kararlarına Karşı Etkili Başvuru Üzerine Bir Değerlendirme' (2020) 24(3) Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 3-33.
- Özkan I, Göç, İltica ve Sığınma Hukuku (2. Bs., Seçkin Yayıncılık 2021).
- Sirmen KS, 'Yabancıların Türkiye'den Sınır Dışı Edilmesine İlişkin Temel Düzenlemeler ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Türkiye Hakkında Verdiği Örnek Kararlar' (2009) 67(3) Ankara Barosu Dergisi 29-45.
- Solak F, Yabancıların Temel Hak ve Özgürlüklerinin Bireysel Başvuru Yoluyla Korunması (1.Bs., Seçkin Yayınları 2021).

Uzun E, 'Geri Göndermeme (Non-Refoulement) İlkesinin Uluslararası Hukuktaki Konumu Üzerine Bir Değerlendirme' (2012) 8(30) Uluslararası Hukuk ve Politika 25-58.

Uzun E, *Yabancıların Sınır Dışı Edilmesi* (1. Bs. Seçkin Yayıncılık 2025).

Yiğit Ö, *Uluslararası Hukuk, Avrupa Hukuku ve Türk Hukukunda Mülteci ve Sığınmacıların Etkili Başvuru Hakkı* (1.Bs Oniki Levha 2018) 43.

Yiğit Aksu Ö, 'Sınır Dışı Kararları ve Etkili Başvuru Hakkı' iç Mehmet Köse Aydoğan Asar (edr) *Göç Yönetimi Tartışmaları-1 Düzensiz Göç ve Uluslararası Koruma* (GAV Perspektif Yayınları 2023).

Zabunoğlu H G ve Kartli E B, 'Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 7 No'lu Protokol Bağlamında Yerleşik Yabancıların Sınır Dışı Edilmesine İlişkin Usulî Güvencelerin Sınırlandırılması Rejiminde Eşik: Muhammad ve Muhammad v Romanya Kararı' (2024) 73 *Adalet Dergisi* 85-107.